

2024

DOĞU TÜRKİSTAN'DA

DİNİ BASKI

RAPORU

ETHR

DOĞU TÜRKİSTAN İNSAN HAKLARI İZLEME DERNEĞİ
شەرقىي تۈركىستان ئىنسان ھەقلىرى كۆزىتىش جەمئىيىتى
EAST TURKISTAN HUMAN RIGHTS WATCH ASSOCIATION

مرصد تركستان الشرقية لحقوق الإنسان

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

ABDULAHAD UDUN

HAZIRLAYAN

DİLARA GÜZELDERE

SONU OKUMA

YUSUF TURSUN
FEYZA PINAR KILINÇ

EDİTÖR

FEYZA PINAR KILINÇ

TASARIM

SELİN VATANDAŞ

YAYINLAYAN

ETHR

İÇİNDEKİLER

DOĞU TÜRKİSTAN'DA DİNİ BASKI ————— 6

İSLAMOFOBİ VE İSLAM'IN ÇİNLİLEŞTİRİLMESİ

TARİHSEL ARKA PLAN ————— 8

1/A: Doğu Türkistan'da Din, Tarih ve Toplumsal Bağlam ————— 10

1/B: Çin Merkezi Yönetiminin Doğu Türkistan'daki ve Çin Genelindeki Dini Politikalarının Dönüşümü: Karşılaştırmalı İnceleme ————— 12

İSLAM'I ÇİNLİLEŞTİRMEK ————— 16

2/A: İslam'ı Çinlileştirmek Ne Anlama Geliyor? Söylem ve Eylemin Tarihsel Süreci ————— 18

2/B: İslamofobi ve İslam'ın Çinlileştirilmesi Arasındaki İlişki ————— 21

2/C: Çin Devlet Politika ve Söylemlerine Yansıyan İslamofobik Öğeler ————— 24

DİNİ HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN KISITLANMASI ————— 26

3/A: İslami Yaşam Pratiklerinin Kısıtlanması ve İslami Hayatın Engellenmesi ————— 28

3/B: Cami ve İbadethanelerin Kapatılması ve Tahribi ————— 30

3/C: Din Eğitimine Yönelik Baskılar ————— 32

3/Ç: Din Adamlarının Hedef Alınması ve Tutuklanmaları ————— 34

3/D: Ramazan'da Yaşanan Baskılar ————— 35

3/E: Zorla Din Dışı Pratiklerin Dayatılması ————— 36

DİNE YÖNELİK BASKI VE ENDOKTRİNASYON POLİTİKALARI ————— 38

4/A: Gözetim ve Takip Sistemleri ————— 40

4/B: Zorunlu İdeolojik Eğitim Programları ————— 44

4/C: "Yeniden Eğitim" Kampları ve Çalışma Yoluyla İdeolojik Eğitim ————— 46

ULUSLARARASI TEPKİLER VE İNSAN HAKLARI BOYUTU ————— 50

Uluslararası Toplumun Tepkileri ve Müdahaleleri ————— 52

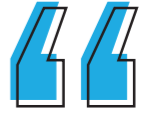

DOĞU TÜRKİSTAN'DA DİNİ BASKI: İSLAMOFOBİ VE İSLAM'IN ÇİNLİLEŞTİRİLMESİ

Çin'in 1949'da Doğu Türkistan'ı işgal etmesinden bu yana, Doğu Türkistanlıların temel hak ve özgürlükleri sistematik olarak ihlal edilmektedir. Çin devleti, bölgedeki hakimiyetini güçlendirmek ve çıkarlarına yönelik tehditleri ortadan kaldırmak amacıyla, Doğu Türkistanlıların etnik ve dini kimliklerini yok etmeye yönelik politikalar uygulamaktadır. Özellikle 2014 yılından bu yana İslam'ı Çinlileştirme, terör, dini aşırılıkçılık ve ayrılıkçılıkla mücadele gibi kampanyalar üzerinden hayata geçirilen İslamofobik politikalar olağanüstü bir kontrol ve baskı mekanizmasını meydana getirmiştir. Çin devleti, Doğu Türkistan halkının dini inancını hastalıklı bir vaka olarak ele almakta ve İslam'ın her unsuruna karşı topyekûn bir mücadele yürütmektedir. Çin'in politikaları, söylemi

ve uygulamaları göz önüne alındığında, nihai hedefinin İslami inanç ve pratikleri tamamen ortadan kaldırarak, Doğu Türkistan halkını ÇKP'nin norm ve değerlerine göre asimile etmek olduğu anlaşılmaktadır.

Bu araştırma raporunun amacı, Çin devletinin Doğu Türkistanlı Müslümanlara yönelik ayrımcı politikalarında belirleyici hale gelen bir tema olarak İslamofobi kavramını ele almak ve Xi Jinping hükümetinin ortaya koyduğu "İslam'ın Çinlileştirilmesi" açılımını merkeze alarak Doğu Türkistanlıların uğradığı dini asimilasyon sürecini insan hakları bağlamında değerlendirmektir. Bu doğrultuda ilk olarak Çin devletinin İslamofobik politikalarının tarihsel arka planı ele alınmıştır. Daha sonra İslamofobi ve İslam'ın Çinlileştirilmesi açılımı arasındaki

2014 yılından bu yana İslam'ı Çinlileştirme ile hayata geçirilen İslamofobik politikalar olağanüstü bir kontrol ve baskı mekanizmasını meydana getirmiştir.

ilişki; devlet politikaları, yasal düzenlemeler ve siyasetlerin söylemleri esas alınarak incelenmiştir. Doğu Türkistan'da dini hak ve özgürlüklere yönelik kısıtlamalar, dini hayata yönelik baskı ve endoktrinasyon politikaları çeşitli rapor, bağımsız araştırma ve haber dosyaları üzerinden analiz edilmiştir. Son bölümde ise uluslararası tepkiler ve Çin devletinin Doğu Türkistan'a yönelik din politikalarının insan hakları boyutu değerlendirilmiştir.

TARİHSEL ARKA PLAN

1/A: DOĞU TÜRKİSTAN'DA DİN,
TARİH VE TOPLUMSAL
BAĞLAM

1/B: ÇİN MERKEZİ YÖNETİMİNİN
DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ
VE ÇİN GENELİNDEKİ
DİNİ POLİTİKALARININ
DÖNÜŞÜMÜ:
KARŞILAŞTIRMALI
İNCELEME

1/A: DOĞU TÜRKİSTAN'DA DİN, TARİH VE TOPLUMSAL BAĞLAM

Doğu Türkistan, uzun tarihi boyunca çeşitli devletler ve hanlıkların kuruluşuna ev sahipliği yapmış, Orta Asya'daki ticari ve kültürel merkezlerden biri olmuştur. Türklerin en eski yerleşim yerlerinden biri olan Doğu Türkistan'da Türklerin varlığı Hun İmparatorluğu'na kadar uzanır. Bölgedeki Türk etkisi ilerleyen dönemlerde Göktürk, Uygur, Karahanlılar'ın hakimiyeti ile devam etmiştir. İslam'ın bölgeye gelişinden önce Doğu Türkistanlılar Maniheizm, Budizm ve Nasturi Hristiyanlığı da dahil olmak üzere çok sayıda farklı dinle karşılaşmıştır.¹ 10. yüzyılda İslam'ın Orta Asya'ya ulaşması, ardından Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın İslam'a girmesiyle birlikte Doğu Türkistan'da İslamlaşma hız kazanmıştır.² Bilhassa 13. yüzyılda, İslam'ı kabul

etmiş olan Doğu Çağatay Hanlarının etkisiyle İslam Doğu Türkistan'da geniş yer bulmuştur.³ 1514 yılında Doğu Çağatay Hanlarından Ahmed Han'ın oğlu Seyid Han kendi yönetimini kurmuştur. Yarkent Hanlığı'nın (veya Yarkent Seidiye Devleti), 1678'de yıkılması sonucunda 1755'e kadar süren siyasi, ekonomik ve askeri istikrarsızlığın ha-

kim olduğu Hocalar Devri başlamıştır. Bu dönemdeki siyasi bölünmeleri ve askeri yetersizliği fırsat bilen Çin Mançu İmparatorluğu bölgeye çeşitli akınlar düzenlemiş ve 1759 yılında Doğu Türkistan'ı işgal etmiştir.⁴

İşgal yıllarında, İslam'a geçiş, Müslümanların ibadet için köylerinden ayrılması, yeni camilerin inşası yasak-

lanmış ve vaizlerin kendi bölgeleri dışında vaaz vermesi engellenmiştir.⁵ Mançu yönetiminin baskılarına karşı uzun yıllar direnen Doğu Türkistan halkı, 1864 yılında Yakup Bey yönetiminde, Kaşgar merkezli bağımsız bir İslam devleti kurmuştur. Yakup Bey döneminde sağlanan bağımsızlık, Rus ve İngilizlerin Mançuları Doğu Türkistan'ın işgali için desteklemesiyle sekteye uğramıştır. Yakup Bey'in ölümünden sonra meydana gelen karışıklıklardan faydalanan Mançular, 1877 yılında Doğu Türkistan'ı işgal etmiştir. Aynı dönemde Ruslar ise Batı Türkistan'ın yönetimini ele geçirmiştir. 1884 yılında Doğu Türkistan'ın adı Sincan (Xinjiang) olarak değiştirilerek eyalet statüsü verilmiş ve büyük çaplı idari reformlara tabi tutulmuştur. Bu dönemde sosyo-politik yeniden yapılanma yoluyla ve bölge halkının Konfüçyüsçülük esaslarına göre asimile edilmesiyle toprak kazanımını hedefleyen çeşitli sömürge politikaları uygulanmıştır.⁶ Mançu Hanedanı'nın yıkılışına

tekabül eden 1911 yılına kadar asimilasyon politikalarına ve baskılara karşı direnen Doğu Türkistan halkı, Çin Cumhuriyeti döneminde (1912-1949) bölgede hakimiyet kurmaya çalışan Çinli savaşa ağalarına karşı direniş başlatmıştır. Bu ayaklanmalar neticesinde 1933 yılında bağımsız Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti kurulmuş ancak hem Sovyet Rusya'nın hem de Çinli ve Dunganlı savaşa ağalarının müdahaleleri sonucunda yeni kurulan devlet 1934 yılında yıkılmıştır.⁷ Artan Çin nüfuzuna karşı Gulca kentinde başlayan ayaklanma neticesinde 1944 yılında İkinci Doğu Türkistan Cumhuriyeti kurulmuştur fakat bu devlet beş yıl sonra Çin'in Doğu Türkistan'ı işgal etmesiyle yıkılmıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) 1949'da kurulmasından bu yana Pekin, Doğu Türkistan'ın ve bölgedeki Han etnik grubuna mensup olmayanların Çin devletiyle bölgesel, siyasi, ekonomik ve kültürel entegrasyonunu sağlamaya odaklanmıştır.⁸ 1955 yılında Doğu Türkis-

tan, Sincan Uygur Özerk Bölgesi adıyla ÇHC'ye bağlanmıştır. Bununla birlikte Doğu Türkistan halkının İslami kimliği, Han egemenliğindeki emperyalizme karşı dini ve etnik direnişi ateşlemesi nedeniyle Çin Komünist Partisi (ÇKP) için temel bir zorluk teşkil etmiştir.⁹ Bu zorluk gerek demografik dönüşümlerle gerek etnik, kültürel, dini asimilasyon ve baskı politikalarıyla aşılmaya çalışılmıştır. Doğu Türkistan demografisinin Çinlileştirilmesi gayesi doğrultusunda, 1949'tan bu yana bölgeye Han Çinli nüfus yerleştirilmektedir. 1953 yılına ait nüfus sayımında Doğu Türkistan nüfusunun %75'ini Uygurlar, %6'sını Han Çinlileri oluştururken, 2000 yılına ait nüfus sayımında bu oran, %45,21 Uygur, %40,57 Han Çinlisi olarak değişmiştir.¹⁰ 1955 yılından bu yana Doğu Türkistanlı Müslüman halklar, dini, kültürel ve etnik aidiyetleri Çin sosyalizmine entegre etme ve böylece ulusal bütünlüğü sağlama politikalarının neticesinde sayısız insan hakları ihlali-ne maruz bırakılmaktadır.

1/B:

ÇİN MERKEZİ YÖNETİMİNİN DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ VE ÇİN GENELİNDEKİ DİNİ POLİTİKALARININ DÖNÜŞÜMÜ: KARŞILAŞTIRMALI İNCELEME

1950'lerden bu yana ÇHC'de dini pratikler, kurum ve oluşumlar sıkı denetleme ve kontrol politikalarının hedefinde olmuştur. Din üzerindeki baskı zaman zaman azalmış fakat ardından bu dönemleri baskının ve kontrol mekanizmalarının daha da genişletilmesi takip etmiştir. ÇKP'nin dine yönelik olumsuz yaklaşımına rağmen, 1960'lara kadar dinin ilga edilmesi amaçlanmamış ve dine yönelik politikaların ana hattını dini devlet kontrolü altına alma motivasyonu oluşturmuştur. Bu dönemde, ÇKP'nin Birleşik Cephe Çalışma Departmanı'na bağlı, dini düzenlemelerden ve Parti politikasının uygulanmasını denetlemekten sorumlu

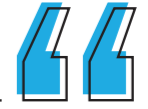
Din İşleri İdaresi¹¹ ve resmî olarak tanınan beş dini grubun (Protestan, Katolik, Budist, Taoist ve Müslüman) ulusal yapılanmaları kurulmuştur. Dinin sosyalizm ve komünizm karşısında doğal olarak etkisini ve itibarını

yitireceği beklentisi karşılanmayınca, 1966-1976 yılları arasındaki Kültür Devrimi döneminde ÇKP hükümeti, dini kademeli olarak baskı altına alan bir politikadan, dini tamamen ortadan kaldırmayı amaçla-

yan bir politikaya geçmiştir.¹² Mao Zedong tarafından başlatılan bu aşırı radikal hareketin hedeflerinden biri, dinin tamamen ortadan kalktığı yeni bir devrimci kültür inşa etmek olmuştur. Bu dönemde dört eskiyi (kültür, fikir, alışkanlıklar ve gelenekler) yıkma mottosuyla çeşitli dinlere ait mabetler yıkılmış, kut-

Türkistan'da da dini kurumlar saldırıya maruz kalmış, dini hürriyetler ve insan hakları sistematik olarak ihlal edilmiştir. Birçok cami ve türbe kapatılmış, dini vakıfların kontrolündeki arazilere el konulmuş, Kur'an-ı Kerim ve diğer dini kitaplar toplatılmış ve yakılmış, Mekke'ye hacca gitmek yasaklanmış ve dini bayramların kutlanmasına ciddi kısıtlamalar getirilmiştir.¹⁴ Din üzerindeki bu baskı, Mao'nun ölümünden sonra iktidara gelen Deng Xiaoping döneminde görece azalmış, Kültür Devrimi politikaları terk edilerek bir dizi reform hayata geçirilmiştir. ÇKP'nin dine yönelik politikalarının yasal çerçevesini oluşturan düzenlemeler bu dönemde yürürlüğe girmiştir. Bunlardan ilki 1982 Anayasanın 36. Maddesi,¹⁵ diğeri ise ÇKP'nin "Ülkemizin Sosyalist Döneminde Din Meselesine Temel Bakış Açımız ve Politikamız"¹⁶ adlı 19 numaralı belgesidir.

Çin Anayasası 36. maddesi vatandaşların dini inanç özgürlüğünü garantilemekte ve bir dine inanmaya veya

Kültür Devrimi döneminde ÇKP hükümeti, dini kademeli olarak baskı altına alan bir politikadan, dini tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan bir politikaya geçmiştir.

inanmamaya zorlanamayacağını vurgulamaktadır. Bu madde gereğince devlet "normal dini faaliyetlerin" garantörü olarak kabul edilmektedir. Öte yandan dini kurumların ve dini meselelerin dışarıdan müdahaleye karşı muhafaza edilmesi de vurgulanan önemli hususlardan biridir. 19 numaralı belge de aynı çerçeveyi çizmekte ve Parti'nin dini inanç özgürlüğünü koruma politikalarını benimsediğini iddia etmektedir. Buna karşılık Parti

uzun vadede dinin ortadan kalkacağını öngörmektedir ve bu durum kendiliğinden gerçekleşene kadar dini özgürlükleri ihlal edecek uygulamalardan kaçınılması gerektiği savunulmaktadır. Bir bakıma Kültür Devrimi yıllarında izlenen politikaların eleştirisi bu belgede yapılmıştır.¹⁷ Belgede dini kurum ve pratiklerin, dindar grupların devletin temel ilkelerine entegre edilmesi ele alınmıştır. Bu belgeye göre Parti'nin temel gayesi "vatansever dindarlar" ile birleşik bir cephe oluşturmaktır. Bu doğrultuda, temel görevi hükümetin dini politikalarının uygulanmasına yardımcı olmak, halka vatanseverlik ve sosyalist ruhu aşılamak, normal dini faaliyetler düzenlemek olan vatanperver dini kurumların oluşturulması öngörülmektedir. Dikkat çeken bir diğer husus "etnik azınlıkların" dini inanışları ve pratikleri ile ilişkilidir. Dini fanatizmin toplumu bölme tehlikesine karşı, toplumun birliği vurgulanmaktadır. Son olarak, farklı ülkelere mensup dini kurum ve kişilerle temas kurmanın

Normal dini faaliyetlerin ne olduğu veya dini fanatizmden neyin kastedildiği de hükümetin yorumuna bırakılmıştır.

serbest olduğuna ancak bu temaslarda ulusal bütünlük ve egemenliğe zarar verebilecek her türlü ilişkiden kaçınılması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Madsen'a göre bu iki belgede muğlak bırakılan dört kavram, keyfi temellendirmelere sahip politikalara zemin hazırlamaktadır.¹⁸ Örneğin dini hürriyetlerin korunması garantilenir fakat hangi inançların din kategorisinde olduğu hükümetin keyfi ölçütlerine bağlanmıştır. Benzer şekilde normal dini faaliyetlerin ne olduğu veya dini fanatizmden neyin kastedildiği de hükümetin yo-

rumuna bırakılmıştır. Doğu Türkistan'daki Müslümanların Ramazan ayında oruç tutmasının fanatizm olarak tanımlanıp yasaklanması keyfi bir şekilde temellendirilmiş politikalara örnek olarak verilebilir. Son olarak, Madsen yurt dışındaki dindar kişilerle veya dini kurumlarla dostane ilişkiler kurma meselesinin de oldukça keyfi ölçütlere tabi tutulduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin Müslümanların Mekke'ye hacca gitmesi bu bağlamda ele alınarak kısıtlanmıştır. Her ne kadar hükümetin dine yönelik politikalarının yasal çerçevesini bu iki belge oluştursa da özellikle 1990 sonrasında yaşanan olaylar, hükümetin daha agresif uygulamaları hayata geçirmesine zemin hazırlamıştır.

1989 yılında yaşanan Tiananmen katliamı ve 1999 yılında Falun Gong inancına mensup kitlelerin organize ettiği büyük çaplı protestolar, hükümet karşıtı hareketlere ivme kazandırmıştır. Öte yandan, Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve SSCB'nin dağılmasıyla sosya-

list cephenin zayıflamasının getirdiği endişe, ÇKP hükümetinin dini grup ve pratikleri kontrol altına alma politikalarında katılaşmaya neden olmuştur.¹⁹ 1996'da başlatılan Sert Mücadele kampanyası altında oldukça katı din karşıtı politikalar yürürlüğe sokulmuştur. Örneğin Kur'an öğretimi yasa dışı hale getirilmiş, devlet kontrolünde eğitilen ve atanan din adamlarının sayısına kısıtlama getirilmiş, camilerde verilen dini eğitimin içeriği daha sıkı denetim ve kontrole tabi tutulmuştur.²⁰ Öte yandan, 1990'lar boyunca Uygurlar ve Han Çinli gruplar arasında veya hükümet kuvvetleri arasında küçük ve büyük çapta çok sayıda şiddet olayı yaşanmıştır.²¹ Bölgedeki çatışmalar doğrudan Uygur etnik ve dini kimliğini hedef alan kısıtlayıcı önlemlerin önünü açmıştır. Bu olaylar, Çin medyasında ayrılıkçılık

sorunu ve Çin'in iç meselesi olarak lanse edilmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında ise hükümetin Doğu Türkistan'a yönelik söylem ve politikaları büyük ölçüde değişmiştir. Doğu Türkistan'da yaşananlar, yalnızca Çin'in iç meselesi değil, aynı zamanda dini aşırılıkçılığın sebep olduğu küresel terör sorununun bir uzantısı olarak çerçevelenmiştir.²² Küresel terör tehdidine karşı meşru müdafaa bahanesiyle, Çin'in Doğu Türkistan'daki Müslüman halklara uyguladığı baskı ve yaşanan hak ihlallerinin üstü kapatılmıştır. ÇKP hükümeti Doğu Türkistan halkının ulusal bağımsızlık mücadelesine karşı yürüttüğü kampanyaları, terörizme karşı bir savaş olarak tanımlamış ve bu etiket altında bastırmıştır.²³ Bu dönemde meydana gelen önemli olaylardan biri Urumçi Katliamı'dır.

Doğu Türkistan'ın başkenti Urumçi'de 5 Temmuz 2009'da meydana gelen protestolar, güvenlik güçlerinin orantısız şiddet uygulaması sonucunda 197 kişinin ölümüne ve yaklaşık 1700 kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Bu dönemde doruğa ulaşan şiddet olayları din temelli bir mesele olmaktan çok Doğu Türkistanlıların ötekileştirilmesi ile ilgili olmasına rağmen, yetkililer tarafından bu olayların sebebi dini aşırılıkçılık olarak gösterilmiştir. Bu durum, hükümetin terörizm, ayrılıkçılık ve dini aşırılıkçılık olarak tanımladığı üç kötülüğü bastırmaya yönelik çabalarına da yansımıştır.²⁴ 2015'ten bu yana ise "Dinlerin Çinileştirilmesi" hedefi doğrultusunda İslam'a yönelik baskıcı politikaların yasal kapsamı genişletilmektedir.

2 İSLAM'I ÇİNLİLEŞTİRMEK

2/A: İSLAM'I ÇİNLİLEŞTİRMEK
NE ANLAMA GELİYOR?
SÖYLEM VE EYLEMİN
TARİHSEL SÜRECİ

2/B: İSLAMOFOBİ VE İSLAM'IN
ÇİNLİLEŞTİRİLMESİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ

2/C: ÇİN DEVLET POLİTİKA
VE SÖYLEMLERİNE
YANSIYAN İSLAMOFOBİK
ÖĞELER

2/A: İSLAM'I ÇİNLİLEŞTİRMEK NE ANLAMA GELİYOR? SÖYLEM VE EYLEMİN TARİHSEL SÜRECİ

Xi Jinping'in yeni çağ doktrininin önemli bir parçası olarak sıkça gündeme getirilen Çinlileştirme kavramı (Sinicization, zhongguohua 中国化), dine yönelik yasal düzenlemelerin merkezinde yer almıştır. Çinlileştirme kavramının tarihi 17. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Başlangıçta Çinlileştirme kavramı, Çin'in çevresindeki yabancı halkların ve Çin'i işgal eden toplulukların, Çin kültürüne yönelik ilgisi sonucunda Çinlileşmelerini ifade etmek için kullanılmıştır.²⁵ Bu bağlamda Çinlileştirme ile Çinli olmayan halkların "medenileştirilmesi" de kastedilmiştir.²⁶ Çin Cumhuriyeti dönemine gelindiğinde Çinlileştirme kavramı, ticari, dini ve sivil alanda görev alan ya-

bancuların yerine Çinlileri getirmeyi hedefleyen politikaların bir ifadesi olmuştur.²⁷ Mao döneminde ise, bu kavram Marksizm'in Çin Devrimi pratiğiyle birleştirilerek Çinlileştirilmesi

olarak ele alınmıştır.²⁸ Tarihsel olarak çeşitli bağlamlarda kullanılan Çinlileştirme kavramı, 2015'te gerçekleşen Birleşik Cephe Çalışmaları Konferansı'nda sunulan "Dinlerin Çinlileş-

tirilmesi" politikası kapsamında resmî bir nitelik kazanmıştır. "Dinlerin Çinlileştirilmesi" politikası, Çin tarzı sosyalist bir din teorisi inşa etme motivasyonu ile ortaya çıkmıştır. Bu politika, dini inanç ve kuralların Çin'in ilerleme ve gelişmesine göre yorumlanmasını öngörmüştür. Bu yönde dini değerlerin, dini sembollerin, inanç esaslarının ve pratiklerinin daha fazla Çin unsuru ile çerçevelenmesi amaçlanmıştır.²⁹ Bu politika doğrultusunda ÇKP'nin dinlerin Çinlileştirilmesi ve sosyalist topluma uyarlanması yönünde aktif rehberlik yapması planlanmıştır.³⁰

Din İşleri Yönetmeliği'nin 2017 yılında revize edilmesiyle, devletin din üzerindeki etki alanı ve "Dinlerin Çinlileştirilmesi" hedefinin kapsamı yasal olarak genişletilmiştir.³¹ Yönetmelik değişiminin yanı sıra ülke genelinde dini grupların denetlenmesine³² ve dini okulların³³, din görevlilerinin, çevrimiçi dini içeriklerin³⁴ kontrol edilmesine ilişkin çeşitli düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Devletin, din-

“Dinlerin Çinlileştirilmesi” politikası, Çin tarzı sosyalist bir din teorisi inşa etme motivasyonu ile ortaya çıkmıştır.

ler üzerindeki müdahaleci rolü "ülke bütünlüğünün" ve "toplumsal istikrarın korunması" ile gerekçelendirilmiştir. Bu süreçte dindar vatandaşlara, dini grup ve okullara temel sosyalist değerlerin tatbik edilmesi meselesi adeta etnik-dini birlikteliğin bir gereği olarak çerçevelenmiştir.³⁵ Yerel dinler (Taoizm, Budizm) için Çinlileştirme, modern sosyalist Çin'e uyum sağlanmasından ibaret görülürken, yabancı kabul edilen dinler (Katoliklik, Protestanlık, İslam) için ibadetlerin, ritüellerin, inanç esaslarının ve kültürel ifadelerin, Çin toplumunun tüm tarihi ve toplumsal değerleriyle uyumlu

hale getirilmesi ve yeniden düzenlenmesi olarak görülmüştür.³⁶

İslam bağlamında Çinlileştirme kavramı, İslam'ın "Çin karakteristiğinde" yeniden tasarlanması anlamında kullanılmıştır. Bu bağlamda kastedilen, İslam'ın hem Çin'in sosyalist toplumuna uyum sağlaması hem de İslam'ın yabancı ve "Araplaştırılmış" etkiden "arındırılması" olmuştur.³⁷ Bu doğrultuda, 2018 yılında devlet kontrolündeki Çin İslam Birliği "İslam'ın Çinlileştirilmesinde Devamlılık için Beş Yıllık Planlama Taslağı" yayınlamıştır.³⁸ Bu beş yıllık plan ile ÇKP hükümetine göre aşırı dinci olarak tanımlanan akımları bastırmak, toplumsal istikrara, ulusal güvenliğe zarar veren ve şiddet içeren terörist faaliyetleri engellemek hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra yabancı cami mimarisi ve yabancı giyim tarzlarının taklit edilmesinin engellenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, Çin karakteristiğinde sosyalizme ve "vatanseverliğe" yönelik eğitimlerin derin-

leştirilmesi, kutsal metinlerin yorumlanması, Çin karakteristiğinde bir İslam inşasına yönelik çabaların arttırılması, Çin estetiği ve Çin kültürüne Müslümanların dini ve kültürel faaliyetlerinde daha fazla yer verilmesi gibi hedefler tayin edilmiştir. Bu politikalar ile Müslümanların giyim, yeme-içme ve evlilik pratiklerinde Han Çinlilerine benzemesi, camilerin geleneksel Çin tarzında inşa edilmesi, çocukların Çin kültürüne göre yetiştirilmesi ve Çincenin öğretilmesi hedeflenmiştir.³⁹ Çin devletinin makbul görmediği herhangi bir dini pratik kısıtlanmış ve yeni bir İslam anlayışı topluma dayatılmıştır. Öte yandan hükümetin İslam'ı Çinlileştirme çabaları bununla sınırlı kalmamış, Doğu Türkistan'da terörizm, dini aşırılıkçılık ve ayrılıkçılıkla mücadele adı altında çok sayıda İslam

karşıtı uygulama şiddetlenmiştir. Bir bakıma İslam'ın Çinlileştirilmesi, Doğu Türkistan'ın asimilasyonuna yönelik politikalar ile iç içe geçmiştir.

ÇKP'nin Doğu Türkistan'da izlediği baskıcı dini politikaları açıklamak için, ideolojik tehditlerin ortadan kaldırılması, toprak bütünlüğünün korunması ve ulusal güvenliğinin sağlanması gibi "gerekçeler" kullanılmıştır. Çin'in resmî ateist ulusal kimliği ve emperyal hedefleri ile farklı etnik-dini kimliğe sahip halkların sivil özgürlük ve bağımsızlık talepleri arasındaki gerilim, İslam'a yönelik devlet baskısını arttırmıştır.⁴⁰ Doğu Türkistan'daki Müslüman halkların "etnik bütünlüğe aykırı" addedilen değerlerinin engellenmesi ve yabancı unsurlardan beslediği iddia edilen ayrılıkçı hareketlerin bastırılması

amaçlanmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra küresel çapta yükselen İslam karşıtı atmosferi Doğu Türkistan'daki emperyal çıkarlarını korumak için fırsata çeviren ÇKP hükümeti, doğrudan Müslümanları hedef alan agresif uygulamaları arttırmıştır. Çin tarafından genellikle aşırılıkçılık, köktencilik ve yabancılaşma ile özdeşleştirilen İslam ötekileştirilmiştir. Bu dinin gereklerini açıkça yerine getirenler, terörle mücadele kisvesi altında ve devlet güvenliğinin sağlanması amacıyla daha fazla gözetim, sosyo-politik baskı, yargısız gözaltı ve hatta işkence, ölüm için uygun hedefler haline gelmiştir.⁴¹ Çin'de İslamofobi, devlet tarafından onaylanmış, teşvik edilmiş ve hatta resmî devlet politikası haline almıştır.⁴²

2/B:

İSLAMOFOBİ VE İSLAM'IN ÇİNLİLEŞTİRİLMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çin İslamofobisi, Doğu Türkistan'da İslam'ı kökten kaldırmayı ve Çin komünizmini mutlak hakim kılmayı amaçlayan, devlet destekli bir kampanya olarak tanımlanmaktadır.

En basit anlamıyla İslamofobi, İslam'ın bir çeşit düşman, kişinin refahına ve hatta hayatta kalmasına dönük bir tehdit olarak görülmesine dayanan, İslam'a ve Müslümanlara yönelik düşmanca bir tutum olarak ifade edilmektedir.⁴³ Beydoun ise İslamofobi'yi bireysel, yapısal ve diyalektik olmak üzere üç kategoride ele almaktadır.⁴⁴ Bireysel İslamofobi, İslam'ın doğası gereği şiddet yanlısı, yabancı ve uyumlanamaz olduğuna yönelik varsayıma dayanmaktadır. Bu varsayım, Müslüman kimliğinin terörizme eğilim ile bağlantılı olduğu yargısı ile desteklenmektedir. Yapısal İslamofobi'de ise İslam'ın ulusal tehdit ve uygarlığın karşıtı olduğu

kabulü, hükümet yapıları, siyasiler ve yasalar vasıtasıyla desteklenmektedir. Bu varsayımdan hareketle, Müslüman bireyleri orantısız bir şekilde hedef alan ve özgürlüklerini kısıtlayan

politikalar uygulanmaktadır. Diyalektik İslamofobi ise Müslümanları hedef alan politikalar üzerinden yaygın stereotiplerin pekiştirilmesi ve Müslümanlara yönelik düşmanlığın cesaretlendirilmesine işaret etmektedir. Bu üç kategoride de kendini gösteren Çin İslamofobisi, Doğu Türkistan'ın yerel dini İslam'ı kökten kaldırmayı ve yerine Han geleneklerini ve Çin komünizminin mutlak hakimiyetini getirmeyi amaçlayan, devlet destekli bir kampanya olarak tanımlanmaktadır.⁴⁵ Çin'de İslamofobi ve İslam'ın Çinlileştirilmesi politikası, ÇKP'nin ateist dünya görüşünden ve Han etnik kimliğinin ve kültürünün üstünlüğüne olan inançtan beslenmektedir.

2000'li yıllara kadar ÇKP'nin İslam'a ve Müslümanlara yönelik tutumu, İslam'ın özünde bir tehdit olarak görülmesinden ziyade yabancı düşmanlığını körükleyen bir milliyetçilik ve Han merkezli asimilasyon politikaları ile şekillenmiştir. Bu sebeple Müslümanlar, din karşıtı öğretiler ve Çin İslam'ı dışında bir İslam anlayışına karşı duyulan şovenist düşmanlık nedeniyle çeşitli hak ihlallerine maruz kalmıştır. Öte yandan, Çin devleti tarih boyunca farklı Müslüman etnik gruplara Çinleşme düzeylerine göre farklı politikalar uygulamıştır. Örneğin, daha Çinleşmiş ve merkezi yönetime daha itaatkâr görülen Hui Müslümanlarına, Uygur Müslümanlarından daha yüksek düzeyde dini özgürlük verilmiştir.⁴⁶ Buna karşılık Uygurların ve Doğu Türkistan'daki diğer etnik grupların uzun yıllardır süren muhalif örgütlenmeleri genelde İslam ile ilişkilendirilmemiş, daha çok ayrılıkçı ve devrim-karşıtı olarak sınıflandırılmıştır. Bunun bir örneği, 1990 yılında Barın kasabasında

2000'li yıllara kadar ÇKP'nin İslam'a ve Müslümanlara yönelik tutumu yabancı düşmanlığını körükleyen bir milliyetçilik ve Han merkezli asimilasyon politikaları ile şekillenmiştir.

yaşanan protestoların, Çin devlet medyası tarafından karşı devrimci bir isyan olarak tanımlanmasıdır.⁴⁷ Benzer şekilde 1997'de Gulca'da ayaklanmalar baş gösterdiğinde Çinli yetkililer bu olayları ayrılıkçılık yanlısı eylemler olarak nitelendirmiştir. Ancak Çin devleti özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra söylem değiştirerek, Doğu Türkistan yanlısı grupların, terörizm ve aşırılıkçılığın dünya çapında yayılması sonucunda yabancı güçler-

le iş birliğini arttırdığını ve bu sebeple bölgede terörist yapılanmaların artışa geçtiğini iddia etmiştir.⁴⁸ Bu dönemden itibaren İslam terörizm ile bağdaştırılmış ve terör söylemi Çin'in Doğu Türkistan'a ilişkin güvenlik anlatılarında baskın hale gelmiştir. Resmî tasvirler değişmiş ve geçmişte yaşanan şiddet olayları geriye dönük olarak bu kez terörizmle ilişkili olarak ele alınmıştır.⁴⁹ Çin, teröre karşı savaş söylemini önceleri Uygur halkına yönelik baskıcı politikalara gelen uluslararası eleştirileri susturmak amacıyla kullanmış ancak daha sonra iç siyasetinde de terörizme karşı tam ölçekli bir kampanya hayata geçirmiştir. Böylece ülke içinde bir terör tehdidi olduğu fikrini yaymak ve halkı bu tehdide karşı ulusal çapta birleştirmek hedeflenmiştir.⁵⁰ Tibet Parti Sekreterliği görevindeki yoğun güvenlik ve asimilasyon politikalarıyla tanınan Chen Quanguo'nun Sincan Uygur Özerk Bölgesi Parti Sekreteri olduğu 2016 yılından bu yana Doğu Türkistan halkına yönelik baskı ve hak ihlalleri yoğunlaşmıştır.

ÇKP teröre karşı mücadele retoriğini Müslümanları terörist olarak damgalamak, böylece onları insan dışı olarak kategorize etmek ve medeni dünyanın dışında konumlandırmak için kullanmaktadır.⁵¹ Doğu Türkistan'da İslam, küresel terörizmin bir uzantısı, toplumsal bütünlüğe karşı ulusal bir tehdit, ideolojik ve mental bir hastalık olarak resmedilmektedir. Çin devleti söyleminde inşa edilen aşırı dinci terörizm kavramı, barışçıl da olsa herhangi bir İslami uygulamaya katılan herkesi içine alacak ölçüde genişletilmektedir.⁵² Uygurların, "terörizme karşı küresel mücadele" temelinde terörist tehdit olarak etiketlenmesi, Çin devleti ve Uygurlar arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde etkilemektedir. Zira Doğu Türkistanlıların sorunları ve talepleri politik düzlemde ele alınmadan, bütün bir toplum terör ile ilişkilendirilerek yok edilmek veya dönüştürülmek üzere hedef haline getirilmiştir.⁵³ ÇKP hükü-

meti bu çerçevelenme üzerinden Doğu Türkistan'daki sıkı denetimi, insan haklarına aykırı uygulamaları ve asimilasyon politikalarını meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Çin devleti, anayasası gereğince dini hak ve hürriyetleri korumak, dini inancı ne olursa olsun vatandaşlarına eşit davranmakla yükümlü olmasına rağmen, Doğu Türkistan'daki Müslümanların dini hak ve hürriyetlerini güvenlik söylemiyle ihlal etmektedir. Örneğin, oruç tutmak, sakal bırakmak, alkol ve domuz eti tüketmemek ÇKP tarafından aşırılıkçılığa teşvik eden radikal uygulamalar olarak nitelendirilmektedir.⁵⁴ Güvenikleştirme politikaları çerçevesinde Uygurların uzun sakallı veya başörtülü olduğu tespit edildiğinde sosyal kredileri⁵⁵ azaltılmakta, Kur'an bulundurmamak ve hatta bazı durumlarda namaz kılmak da suç sayılabilmektedir. Bu yaptırımlar, tehdit olarak algılanan Doğu Türkistanlılara karşı keyfi olarak uygu-

lanmaktadır.⁵⁶ İslam'ın ve Müslümanların aşırılıkçılığa ve terörizme eğilimli olduğu kabulü ve Han üstünlüğüne olan inanç, İslam'ın Çinleştirilmesine yönelik bu baskıcı politikalara meşruiyet kazandırırken, bu politikaların hayata geçirilmesi sonucunda İslamofobik stereotipler pekişmektedir. ÇKP İslamofobiyi Doğu Türkistan'daki Müslüman nüfusu sıkı bir şekilde denetlemek ve sivil özgürlükleri kısıtlamak için kullanırken, İslamofobik söylem aynı zamanda Müslüman topluluklara karşı işlenen nefret suçlarında da artışa neden olmaktadır.⁵⁷ Halihazırda Xi Jinping hükümeti, kültürel farklılıkları bir güvenlik meselesi olarak ifade etmektedir. Öyle ki, Uygur bedeni, zihni, dili, dini ve kültürü Çin ulusuna yönelik varoluşsal tehditler olarak yeniden inşa edilirken, bu tehdit söylemi Uygurların yaşamlarına yönelik benzeri görülmemiş müdahaleleri meşrulaştırmak için kullanılmaktadır.⁵⁸

2/C:

ÇİN DEVLET POLİTİKA VE SÖYLEMLERİNE YANSIYAN İSLAMOFOBİK ÖĞELER

Doğu Türkistanlı Müslümanlar terörist etiketi üzerinden, toplumsal açıdan bir bütün olarak tahayyül edilen Çin ulusuna yönelik bir tehdit olarak tanımlanmaktadır. Çinli yetkililer sıklıkla bu tehdidin, tıpkı bir organizmanın virüsten kurtarılması gibi yalnızca karantina veya ortadan kaldırma yoluyla hafifletilebileceğini vurgulamaktadır.⁵⁹ İslam'ı bulaşıcı hastalık olarak tanımlayan Xi Jinping hükümeti, milyonlarca Doğu Türkistanlının zorla tutulduğu toplama kamplarının eğitim merkezleri olduğunu ve insanların zihinlerini zehirleyen, şiddete yol açan aşırılıkçı İslami ideolojiyle mücadele etmek, böylece insanları tedavi etmek amacıyla bu merkezlerde yeniden eğitime tabi tuttuklarını iddia etmektedir.⁶⁰ ÇKP'nin Han olmayan etnik gruplara yönelik devlet şid-

detini meşrulaştırmak için kullandığı hastalık söylemi, oldukça eskiye dayanmaktadır. Bu düşünce, tarihi uygarlaştırma projesinin bir parçası olan, Çin'in etrafında yaşayan yabancı halkların aşağı olduğu ve bu sebeple sömürülmeyi hak ettiği düşüncesinin devamı niteliğindedir.⁶¹ Doğu Türkistanlı Müslümanların asimile edilmesi gerektiği fikri, Çin siyasetinde sıkça yer bulan İslamofobik söylemlerin başında gelmektedir. Çinli yetkililer Doğu Türkistanlı Müslümanların asimilasyonunu ve İslam'ın Çinlileştirilmesini kaçınılmaz son olarak kabul etmektedir.⁶² Asimilasyon politikaları Han olmayan etnik grupların "uygarlaştırılması" ve "normalleştirilmesi" üzerinden teşvik edilmektedir. Bu politika doğrultusunda yerel değerlere yeterince uyum sağlamayan etnik ve dini gruplar kolay-

lıkla ötekileştirilmektedir. Hem siyasiler hem de Çinli internet kullanıcıları, Müslüman nüfusun yoğun bir şekilde ötekileştirildiği söylemlere sıkça başvurmaktadır.⁶³ Bu söylemlerde, Müslüman olarak yetiştirilen, masum ve kandırılmış kurbanların Çinlileştirme yoluyla bilinçlendirilip kurtarılacağı öne sürülürken, etnik siyasetten ve dini pozitif ayrımcılıktan yararlananlar ise kötü kimseler ve hainler olarak damgalanmaktadır. Bununla ilişkili olarak Çinlileşmemiş Müslümanların Arap fundamentalizminin etkisi altında olduğu ima edilmekte, dini hak talepleri siyasi ihanet olarak sunulmakta ve İslamofobi meşrulaştırılmaktadır.

İslam'ın Çinlileştirilmesine yönelik söylem ve politikalara, İslam ile aşırılıkçılık arasında doğrudan

bir ilişki olduğu ve bu aşırılıkçılığın terörizme zemin hazırladığı yönündeki İslamofobik kabuller yön vermektedir. Çin devletinin Doğu Türkistan'da aşırılıkçılığı azaltmaya yönelik uygulamaları sadece şiddet içeren dini aşırılıkçılığı değil, İslam kültürünü ve hatta bölge halkının etnik kültürünü bir bütün olarak hedef almaktadır.⁶⁴ Doğu Türkistan'da din işlerinin yönetiminde, aşırılıkçılığa karşı koymak, dış güçlerin iç işlerine müdahalesini önlemek ve suçla mücadele etmek gibi ilkeler gözetilmektedir.⁶⁵ Dini hak ve özgürlüklerin ihlali ise üç kötülük olarak adlandırılan "terörizm, ayrılıkçılık ve dini aşırılıkçılık" ile mücadele kapsamında düzenlenen çeşitli yönetmeliklerle meşrulaştırılmaktadır. Böylece, Müslümanların temel dini pratikleri yerine getirmesi dahi aşırılıkçılık veya terör faaliyeti olarak yaftalanıp keyfi olarak engellenebilmektedir. 2014'te başlayan Teröre Karşı Sert Mücadele kampanyası üzerinden Doğu Türkistan'daki Müslümanların dini yaşantılarına yönelik artan bas-

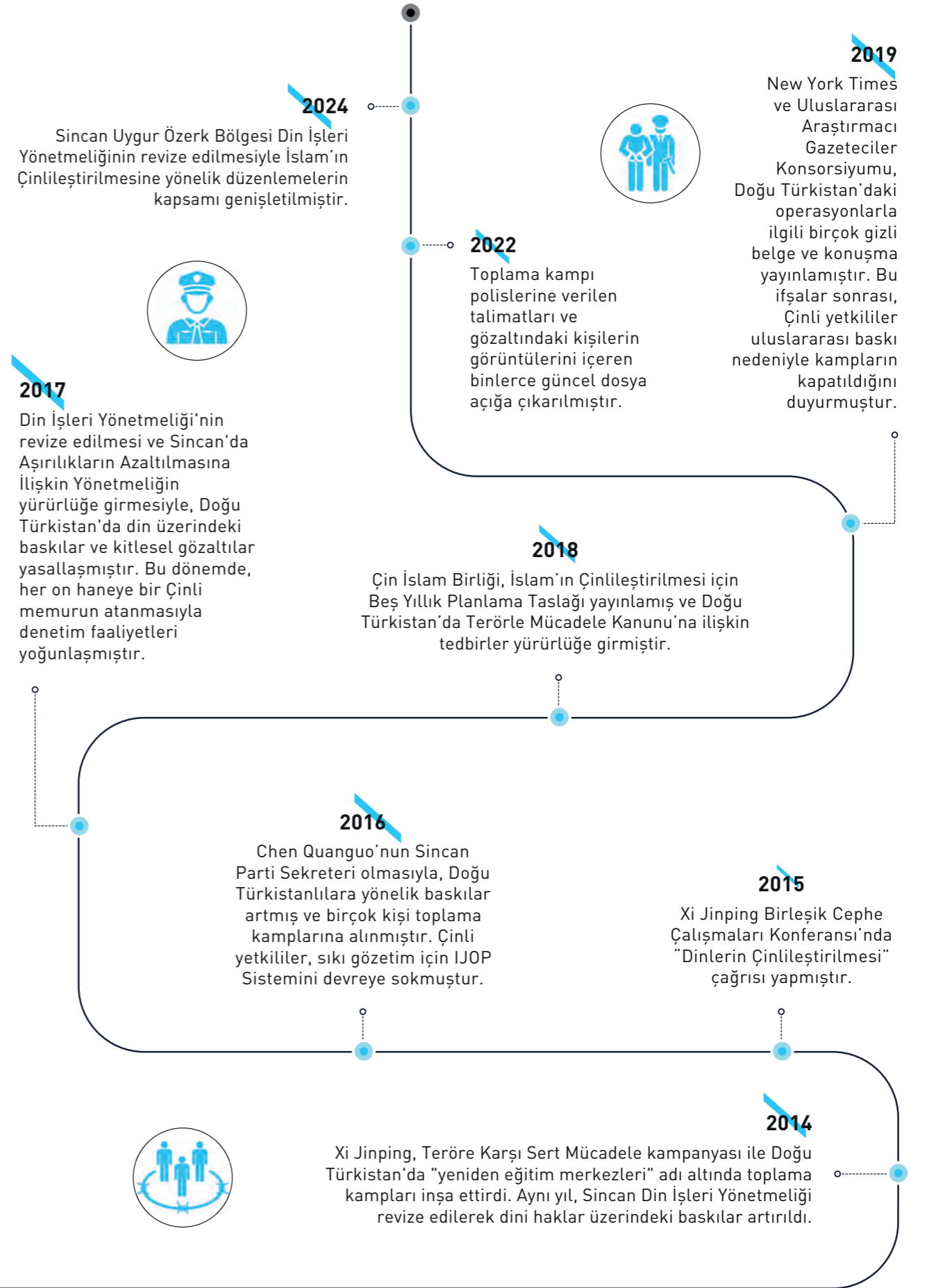
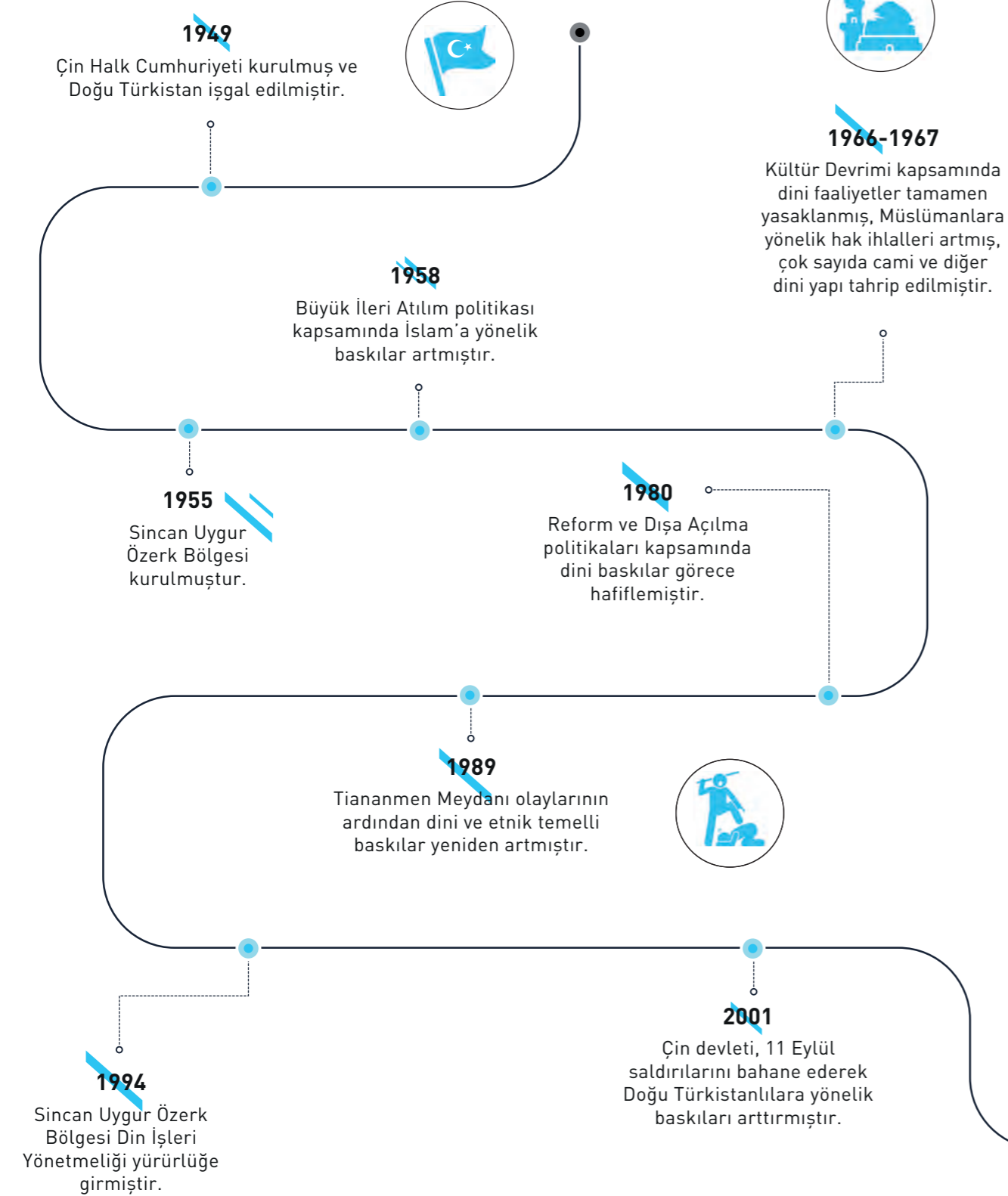

Teröre Karşı Sert Mücadele kampanyası ile Doğu Türkistan'daki Müslümanların yönelik artan baskı ve hak ihlalleri terörle mücadele adı altında yasallaştırılmıştır.

kı ve hak ihlalleri terörle mücadele adı altında yasallaştırılmıştır.⁶⁶ Öte yandan, 2017 yılında yürürlüğe giren Sincan Uygur Özerk Bölgesinde Aşırılıkların Azaltılması Yönetmeliği ile "normal dini faaliyetler" olarak sınıflandırılan dini ve kültürel uygulamaların kapsamı daraltılmıştır. Bu çerçevede, Müslümanların İslam'a uygun bir hayat yaşamaya yönelik gayretleri devlet tarafından belirlenen keyfi kategorilerle kolayca suç sayılabilecek bir bağlama oturtulmuştur. Daha önce 2014 yılında terör, dini aşırılıkçılık ve ayrılıkçılıkla mücadele kapsamında

revize edilen Sincan Uygur Özerk Bölgesi Din İşleri Yönetmeliği, 1 Şubat 2024'te İslam'ın Çinlileştirilmesi politikası doğrultusunda tekrar düzenlenmiştir. Bu yeni düzenleme ile Doğu Türkistan'da, diğer eyalet ve bölgelere uygulanan dan daha katı bir Din İşleri Yönetmeliği yürürlüğe geçirilmiştir.⁶⁷ İslam'ın muhtevasının, özel hayattaki ve kamusal alandaki tezahürlerinin temel sosyalist değerlere bağlılık ve İslam'ın Çinlileştirilmesi temelinde yapılandırılması yasal bir zemine oturtulmuştur. ÇKP hükümeti bir yandan çeşitli yasal düzenlemelerle İslam'a uygun yaşam şartlarını engellerken, diğer yandan dini inanç ve pratiklerin yorumlanması, çerçevelenmesi ve uygulanmasını tamamen kendi tekeline almaktadır. Bu sebeple Doğu Türkistanlı Müslümanlar, Çin devleti yönetimi altında anayasal düzlemde dini özgürlüklere sahip gibi gözükse de İslam'ın temel esaslarının ihlal edildiği, baskılandığı ve içeriğinin çarpıtıldığı bir devlet dinine inanmaya zorlanmaktadır.

DİNİ BASKI ZAMAN ÇİZELGESİ

3 DİNİ HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN KISITLANMASI

3/A: İSLAMİ YAŞAM PRATİKLERİNİN
KISITLANMASI VE İSLAMİ
HAYATIN ENGELLENMESİ

3/B: CAMİ VE İBADETHANELERİN
KAPATILMASI VE TAHRİBİ

3/C: DİN EĞİTİMİNE YÖNELİK
BASKILAR

3/Ç: DİN ADAMLARININ
HEDEF ALINMASI VE
TUTUKLANMALARI

3/D: RAMAZAN'DA YAŞANAN
BASKILAR

3/E: ZORLA DİN DIŞI PRATİKLERİN
DAYATILMASI

3/A:

İSLAMİ YAŞAM PRATİKLERİNİN KISITLANMASI VE İSLAMİ HAYATIN ENGELLENMESİ

Doğu Türkistan'da en temel dini ve kültürel pratikler dahi Çin devleti tarafından gözaltına alınma veya toplama kampına gönderilme gerekçesi olarak kullanılmaktadır. Bu keyfi gerekçelendirmeler Doğu Türkistanlıların giyim, kuşam pratiklerinden gündelik konuşmalarına kadar uzanmaktadır. Örneğin, başörtülü olmak, sakal bırakmak, çocuklara İslam kültürüne uygun isimler vermek⁶⁸ veya selamlaşırken “selamünaleyküm” demek kolayca fanatizm olarak sınıflandırılabilir.⁶⁹

Çin devleti aynı zamanda helal kavramının gıda dışı kapsamlarda kullanılmasını aşırılık yanlısı fikirleri yayma ve terörizmle ilişkilendirmektedir.⁷⁰ 2018 yılında İslam'ın seküler hayata

tesir etmesini ve aşırılıkçılığı körüklemesini engellemek için helal ürünlere karşı bir kampanya başlatılmıştır.⁷¹ Bu kampanya ile ÇKP hükümeti, hangi ürün, hizmet ve yaşam şeklinin helal olduğuna dair hükümetin belirlediği sınırların genişletilmesini yasak-

lamıştır. Çinli yetkililerin “helal kapsamını genişletmek” ile mücadele olarak lanse ettiği politikalar sonucunda helal-haram ayırımına riayet etmek, başkalarının seküler yaşam tercihlerini dışlamak veya bu yaşamlara müdahale etmek olarak sınıflandırıl-

mıştır.⁷² Dini gerekçelerle sigara ve alkol tüketmediği tespit edilen kişiler “helal kapsamını genişletmek” ve aşırılıkla suçlanmaktadır.⁷³ “Helal kapsamının genişletilmesine” karşı başlatılan kampanya doğrultusunda restoran tabelalarına helal yazısı eklemek ve ambalajında helal ibaresini taşıyan gıda ürünlerini satmak engellenmektedir.⁷⁴

Öte yandan, resmî dini gruplar, dini okullar ve dini faaliyet mekanları dışındaki kuruluşların veya bireylerin konferans, vaaz, tebliğ faaliyetleri yürütmesine izin verilmemektedir.⁷⁵ Yabancı dini radyo ve televizyon programlarını, internet sitelerini takip etmek dini aşırılık olarak kabul edilmektedir.⁷⁶ Hac ve umreye Çin İslam Birliği tarafından düzenlenen organizasyonlar haricinde gitmek yasaklanmıştır. Buna karşın, diğer hac turlarından daha pahalı olan bu turlara dikkatli bir inceleme sonrasında oldukça az sayıda kişi kabul edilmektedir. Kabul edilenlere ülkeden ayrılmadan önce “vatansever-

lik dersi” verilmektedir.⁷⁷ Kur'an'ın, hadislerin ve dini öğretilerin yalnızca Çin sosyalizmi ile örtüşen kısımları muhafaza edilmekte ya da bu eserlerin içerikleri Çin sosyalizmi ile uygun hale getirilmek üzere tahrif edilmektedir. Kur'an'ın hükümet tarafından yayınlanan “aşırılıkla ilgili sorunlardan arındırılmış” versiyonu haricindeki versiyonlarına sahip olanlar cezalandırılmaktadır.⁷⁸

Resmiyette “dört etkinlik” olarak geçen bebek isimlendirme, sünnet, cenaze ve düğün törenlerinin dini ve kültürel adetlere göre yapılmasına izin verilmemektedir.⁷⁹ Devlet yetkililerinin haberi olmadan dini etkinlikler düzenlemek aşırılıkçı faaliyetler arasında sayılmaktadır. Törenlerin köy parti şubesinden bir yetkilinin gözetiminde yapılması ve törenle ilgili detayların kayda geçirilmesi gerekmektedir. Bu törenler, yalnızca yerel yetkililer tarafından atanan din görevlileri tarafından icra edilmektedir. Din görevlileri her tören esnasında

önceden belirlenmiş prosedürleri takip etmek zorundadır. Düğünlerde dini nikah kısımları dini aşırılıkçılıkla bir tutulmakta ve bu da törene katılan herkesin “yeniden eğitim” kampına tabi tutulmasına veya uzun bir hapis cezasına çarptırılmasına neden olabilmektedir.⁸⁰

18 yaşından küçüklerin, kadınların, memurların, ÇKP üyelerinin, öğrenci ve emeklilerin camilere girmesi ve ibadet etmesi yasaklanmış olup, bu yerlere gittiği ve ibadet ettiği tespit edilenler cezalandırılmaktadır.⁸¹ Camilerin dışında namaz kılmak için cemaat toplama, imamlık yapma veya herhangi bir dini faaliyette bulunmak da yasa dışı kabul edilmektedir.⁸² Doğu Türkistanlı Müslümanlar, Cuma dışında herhangi bir gün camide namaz kılmama, Cuma namazına kendi bölgeleri dışındaki bir camide katılma, telefonlarında Kur'an ayetleri veya görselleri bulundurma sebebiyle aşırılık yanlısı olmakla suçlanabilmektedir.⁸³

3/B:

CAMİ VE İBADETHANELERİN KAPATILMASI VE TAHRİBİ

Çinli yetkililer, “dini aşırılıkçılıkla” mücadele ve “etnik gruplar arası kaynaşmayı” teşvik etme kisvesi altında, Doğu Türkistan’ın “yabancı”, “geri kalmış”, “anormal” ya da Han merkezli normlarla uyumsuz olduğunu iddia ettiği unsurları sistematik bir şekilde tasfiye etmektedir.⁸⁴ 2016 yılından bu yana yapılan pek çok araştırma, Doğu Türkistan’daki camilerin, mezarlıkların ve türbelerin İslam’ın Çinileştirilmesine yönelik politikaların doğrudan hedefi haline geldiğini göstermektedir.⁸⁵

Camilere yönelik baskı ve müdahaleler, dini aşırılıkçı ve ayrılıkçı hareketlerin cami ve ibadethanelerde konuşlanmasını önlemek, dini yapıların yalnızca “normal dini faaliyetler” için

tahsis edilmesini sağlamak gerekçesiyle meşrulaştırılmaktadır. Öte yandan ÇKP hükümeti, “Araplaşmış” yapılar olarak nitelendirdiği cami kubbeleri, minareler ve İslam mimarisine ait diğer unsurlara karşı ulusal çapta bir kampanya yürütmektedir.⁸⁶ Bu uygulamalar, İslam mimarisi ve sembolizminin, Han etnik kimliği üzerine inşa edilen Çin devlet ideolojisinin saflığına ve kültürel güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır.⁸⁷ Dolayısıyla, İslam mimarisinin Çin’in ulusal değerleri ve geleneksel mimarisi ile uyumlu hale getirilmesi ve yabancı etkisinin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir.⁸⁸ Dini mekanların Çin kültürüyle bütünleşmesi ve mimari, heykel, resim, dekorasyon açısından Çin tarzını yansıtması gerekmektedir.⁸⁹ Camilerdeki dini ve kültürel semboller yerine “Partiyi sev, ülkeyi sev. Birlik ve uyum” yazılı afişler asılmakta, ezan sesinin insanlara rahatsızlık verdiği iddiasıyla camilerin hopar-

lörleri kaldırılmaktadır.⁹⁰ İslam’ın Çinileştirilmesi çerçevesinde “Çin Halk Cumhuriyeti bayrağını, anayasa, kanun ve yönetmeliklerini, temel sosyalist değerlerini ve geleneksel Çin kültürünü” camilere taşıma projesi başlatılmıştır.⁹¹ Böylece camilerde kanunlara ve parti politikalarına ilişkin eğitimlerin verilmesi de amaçlanmaktadır.

Yapılan araştırmalar neticesinde İslami yapı ve mekanların birçoğunun kapatıldığı, aslına aykırı bir şekilde yenilenerek tahrip edildiği, kimi örneklerde otel, kafe, restoran gibi işletmelere dönüştürüldüğü ortaya konulmuştur. Avustralya Stratejik Politika Enstitüsü’nün raporuna göre 2017 ve 2020 yılları arasında Doğu Türkistan’daki her üç camiden biri tahrip edilmiştir. Yaklaşık 8.450 cami yıkılmış, tahminen 7.550 cami ise hasar almış ya da İslam mimarisi ve sembolleri kaldırılarak restore edilmiştir. Türbe ve mezarlık gibi kutsal mekanların ise %30’unun

yıkıldığı, %28’inin hasar gördüğü ya da değiştirildiği tespit edilmiştir.⁹² Öte yandan İslam’ın Çinileştirilmesi politikasıyla camilerin tahrip edilmesinin sadece Doğu Türkistan’da değil Çinli Müslümanların çoğunlukta olduğu Gansu, Qinghai, Ningxia, Yunnan ve Henan eyaletlerinde de gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu eyaletlerdeki çok sayıda caminin de kubbeleri kaldırılmış, minareleri değiştirilmiş ve pagoda tarzı çatılar eklenmiştir.⁹³ Sadece Ningxia’da 2020’den bu yana 1.300 cami kapatılmıştır ve bu sayı toplam cami sayısının yaklaşık üçte birine tekabül etmektedir.⁹⁴ Çinli yetkililer camilerin kapatılmasını bölge halkının üzerindeki maddi yükün azaltılmasına dayandırmaktadır.⁹⁵ Buna karşın, hem bölge halkı hem de bağımsız araştırmacılar camilerin kapatılması, yıkılması ve yeniden inşasının dini faaliyetlere doğrudan müdahale etmeye yönelik sistematik bir çabanın parçası olduğunu vurgulamaktadır.⁹⁶

3/C:

DİN EĞİTİMİNE YÖNELİK BASKILAR

Devlet politikalarında görece esnekliğin olduğu 1980'li yıllar haricinde Doğu Türkistan'da din eğitimi üzerindeki baskılar genel itibariyle artış göstermiştir. ÇKP hükümetinin din eğitime ilişkin politikaları, din özgürlüğüne aykırı yönetmeliklerle şekillenmektedir. Örneğin, dini eğitim ülke çapında devlet eğitim sistemi içinde yasaklanmış olsa da çocukların kamusal veya özel dini faaliyetlere katılmasına engel teşkil eden herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır.⁹⁷ Doğu Türkistan'da ise ebeveynlerin veya diğer vasilerin çocukların dini faaliyetlerde yer almasına izin vermesi yasaklanmıştır. Diğer eyalet düzeyindeki düzenlemeler de reşit olmayanlar için dini uygulamalara ilişkin hususları ele almış ancak

bunlar Doğu Türkistan'da yürürlükte olan hükümler kadar kısıtlayıcı olmamıştır.⁹⁸ 18 yaş altındakilerin din eğitimi alması, namaz kılması, oruç tutması, dini eğitim almak için özel eğitim yollarına başvurması yasa dışı sayılmaktadır.⁹⁹ Ebeveynlerin çocuklarına dini eğitim verme özgürlüğü, "aşırılık yanlısı inançları teşvik etme, çocukları radikal kıyafetler ve semboller giymeye zorlama" gibi yaftalamalar üzerinden ihlal edilmektedir.¹⁰⁰ "Aşırılık yanlısı" veya "terörist" eğilimlerden uygun şekilde uzaklaştırılmayan çocuklar, ailelerinden koparılarak "düzeltmek" üzere yurtlara gönderilmektedir.¹⁰¹

Bunlara ek olarak, devletin sıkı kontrolündeki Çinleştirilmiş İslam'ın kapsamını ihlal eden dini pratikleri ve

dini bilgi aktarımını engellemek amacıyla din adamlarının eğitimi tamamen ÇKP'nin kontrolü altına alınmıştır. 2000'li yılların başında Çin, sistematik bir şekilde Doğu Türkistanlı din adamları için zorunlu eğitimler uygulamaya başlamıştır. Urumçi'deki "Sincan İslam Enstitüsü" ise 2017 yılına kadar Doğu Türkistan'da din görevlilerini eğitmek için resmî olarak onaylanmış tek kurum olmuştur. 2017 sonrasında enstitüye bağlı sekiz şube daha açılmıştır. Resmî imam olarak nitelendirilmek ve ilgili görevleri yerine getirebilmek için tüm adayların ÇKP onaylı bu enstitülerin birinden mezun olması gerekmektedir. İslami öğretilerin Çin sosyalizmi ile uyumlu olmasını sağlamak¹⁰² ve "vatanperver" din adamları yetiştir-

mek¹⁰³ amacıyla resmî statüde kurslar hazırlanmıştır. Bu eğitimler sonucunda din görevlilerinden sosyalizme uymayan her şeyi kaldırmaları, derslerdeki öğretileri ve dini bilgileri Çin sosyalizmi ile uyumlu hale getirmeleri beklenmektedir. Kurslarda Parti tüzüğü, Parti üyeleri ve hükümet yetkililerinin konuşmaları ve yasal düzenlemeler üzerine eğitimler verilmektedir. Eğitimler sonucunda imamların vaazlarda milli hukuk, mahalli hukuk, parti tüzüğü ve dini hukuka ilişkin konularda toplumu yönlendirebilecek yetkinliğe erişmesi hedeflenmektedir.¹⁰⁴ Din görevlilerinden Çin İslam Birliği tarafından yazılan vaazları okumaları istenmekte, yasa dışı dini faaliyetlerle ilgili düzenlemeler ve bunlara uyulmaması durumunda nasıl cezalar verildiği konusunda cemaati bilgilendirmeleri beklenmektedir. Eğitim programları ile yalnızca mesleki yeterlilik kazandırmak değil, aynı zamanda dini bilgilerin aktarımını tamamen kontrol etmek de

Devlet eğitimleri doğrultusunda din görevlilerinden sosyalizme uymayan her şeyi kaldırmaları ve dini bilgileri Çin sosyalizmi ile uyumlu hale getirmeleri beklenmektedir.

amaçlandığından, halihazırda atanmış olan din görevlileri düzenli olarak benzer programlara katılmakla yükümlüdür. Örneğin, Nisan 2024'te Çin'in çeşitli bölgelerinden 40 din görevlisinin katıldığı "İslam'ın Çinleştirilmesi Hedefine Bağlılık" konulu bir eğitim programı düzenlenmiştir. Beş gün süren bu programda, "Dine Marksist Yaklaşım", "İslam ve Konfüçyanizmin Entegrasyonu ve Yeni Çağda İslam'ın Çinleştirilmesi", "Xi Jinping'in Dini Çalışmalarla

İlgili Önemli Açıklamalarının Analizi" konulu dersler verilmiştir.¹⁰⁵ Doğu Türkistanlılar için yurt dışındaki dini okullarda eğitim almak veya bu kurumlarla bireysel temas kurmak yasa dışı dini faaliyet olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁶ Buna karşın, ÇKP hükümeti propaganda amacıyla seçtiği bazı kişilerin yurt dışındaki dini kurumlarda eğitim almasına veya yabancıların Çin'deki dini çalışmalarda yer almasına belirli ölçülerde izin verebilmektedir.¹⁰⁷ Örneğin, 2019 yılında bir grup din görevlisi Mısır'daki El-Ezher Üniversitesi'nde Kur'an ve hadis ilimlerinin yanı sıra "aşırılıkçı fikirlerle mücadele" ve "anormal fetvaları çürütme" gibi konuları içeren iki aylık bir eğitim almıştır.¹⁰⁸ Çin İslam Birliği, çoğunluğu Müslüman olan çeşitli ülkelerle, din görevlilerinin eğitimi ve dini çalışmaların aktarımı konusunda iş birliği yapmakta¹⁰⁹ ve bu bağlantıları terörizm ve dini aşırılıkçılıkla mücadele propagandası için araçsallaştırmaktadır.¹¹⁰

3/Ç:

DİN ADAMLARININ HEDEF ALINMASI VE TUTUKLANMALARI

ÇKP hükümeti Doğu Türkistan'daki Müslümanların asimilasyonuna yönelik politikalar doğrultusunda sistematik olarak din adamlarını hedef almaktadır. Din eğitiminin ÇKP'ye bağlı enstitüler ile sınırlandırılması ve dini faaliyetlerin sıkı bir şekilde denetlenmesi sebebiyle hükümet, devlet düzenlemelerinin sınırları dışında eğitim veren imamları kolaylıkla cezalandırabilmektedir.¹¹¹ Çok sayıda din adamı çeşitli gerekçeler öne sürülerek tutuklanmakta veya kamplara gönderilmektedir. 2014-2021 yılları arasında en az 1.046 din adamının kamplarda veya cezaevlerinde alıkonulduğu tespit edilmiştir.¹¹² Resmî kayıtlarda tutuklama gerekçesi olarak yasa dışı öğretmenlik, yasa dışı vazilik, çocuklara din eğitimi vermek, imamlık yapmak, din eğitimi almak, düğünlere katılmak, namaz kılmak,

yurt dışına seyahat etmek veya yurt dışıyla iletişim kurmak gibi suçlamalar sıralanmaktadır. Örneğin, devlet kurumlarında görev yapmış ve 2015 yılında bölgesel hükümet tarafından etnik birlik ve ilerleme modeli ödülüne layık görülmüş bir Uygur din adamı olan Ahmet Metniyaz, 2017 yılında kampa alınmış ve daha sonra belirsiz suçlamalarla 25 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.¹¹³ Öte yandan, Doğu Türkistan'ın büyük İslam âlimlerinden, bir dönem Urumçi'deki İslam Enstitüsü'nün müdürlüğünü yapan ve başta Kur'an-ı Kerim'in modern Uygur di-

line tercümesi olmak üzere birçok eseri bulunan Muhammed Salih Damollam, Çin hapishanelerinde gördüğü işkenceler nedeniyle 82 yaşında hayatını kaybetmiştir. Metniyaz gibi çok sayıda din adamı, eğitimlerini devlet kurumlarında almalarına ve hükümet tarafından istihdam edilmelerine rağmen, keyfi suçlamalarla gözaltına alınmakta veya kamplara götürülmektedir. Din adamlarını hedef alan politikalarla, nüfuzlu kişiler aracılığıyla tüm toplumun kontrol edilmesi, dini bilgi ve geleneklerin aktarımının tamamen engellenmesi amaçlanmaktadır.

3/D:

RAMAZAN'DA YAŞANAN BASKILAR

Müslümanların Kur'an'ın indirilişini kutlamak amacıyla ibadetlere, geleneksel ve toplumsal etkinliklere daha fazla yöneldiği Ramazan ayında Çin devleti, Doğu Türkistanlı Müslümanlara yönelik baskı ve hak ihlallerini özellikle arttırmaktadır. Daha önceleri etnik bir gelenek olarak görüldüğü için Müslümanların oruç tutmasına görece serbestlik tanıırken, Xi Jinping'in göreve geldiği 2013 yılından bu yana dini aşırılıkçılık olarak nitelenen oruç ibadeti giderek daha fazla kısıtlanmaktadır.¹¹⁴ Başlangıçta sadece çocuklar ve devlet memurlarına uygulanan oruç yasası, 2014 itibarıyla Doğu Türkistanlı Müslümanların geneline uygulanmaktadır. Ramazan ayında restoranlarını kapatanları gözaltına

alma, oruç tutanları tespit etmek amacıyla okulda ve sokakta insanlara zorla yemek yedirme ve sahur vakti ışıkları açık olan kişileri cezalandırma gibi çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir.¹¹⁵ Okullarda çocukların oruç tutup tutmadıklarını

anlamak için atıştırmalıklar verilmekte ve öğrencilerden ebeveynlerinin oruç tutmak ya da namaz kılmak gibi ibadetleri yerine getirip getirmediğine dair bilgi toplanmaktadır.¹¹⁶ Öte yandan, polisler özellikle Cuma namazları, iftar, sahur ve Ramazan ayına mahsus diğer etkinlikler süresince Müslümanlara yönelik gözetimi sıkılaştırmaktadır. Oruç tuttuğu tespit edilenler, "ideolojik sorunları olduğu" gerekçesiyle tedavi edilmek üzere "eğitim kamplarına" gönderilmektedir.¹¹⁷ Doğu Türkistan'ın pek çok yerinde Ramazan Bayramı'nda camilerde ve hatta evlerde namaz kılınması yasak olup, sadece 60 yaşın üzerindeki sıklıkla polis gözetimi altında camilerde namaz kılmasına izin verilmektedir.¹¹⁸

Xi Jinping'in göreve geldiği 2013 yılından bu yana dini aşırılıkçılık olarak nitelenen oruç ibadeti giderek daha fazla kısıtlanmaktadır.

3/E: ZORLA DİN DIŞI PRATİKLERİN DAYATILMASI

Çin'in Doğu Türkistan'daki İslam karşıtı politikaları iki söylem üzerinden meşurlaştırılmaktadır. Bunlardan ilki, İslam'ın temel esaslarına yönelik yasakları ve Müslümanların kriminalize edilmesini meşurlaştıran terör ve dini aşırılıkçılıkla mücadele söylemidir. Diğeri ise İslami yaşam biçimlerini dönüştürmeye ve Doğu Türkistanlı Müslümanları İslam dışı pratiklerle asimile etmeye yönelik olan modernleşme, ulusal birlik ve sosyal istikrarı sağlama söylemidir. Çin bu politikalarla Doğu Türkistan'daki İslami unsurları tamamen ortadan kaldırarak toplumu "yeniden yapılandırmayı" hedeflemektedir.¹¹⁹

Doğu Türkistanlı çocuklar uzun yıllardır Çin'in asimilasyon politikalarının başlıca hedefi olmuştur. Halihazırda çocukların din eğitimi almasına veya ai-

lelerin çocuklara temel dini öğretileri aktarmasına izin verilmemekle birlikte, okullarda çocuklara din karşıtı öğretiler aşılanmaktadır. Örgün eğitim sistemindeki tüm öğrencilere ateizmin bilimsel ve ilerici bir ideoloji olduğu öğretilirken, İslam dahil tüm dinlerin batıl inanç olduğu dikte edilmektedir.¹²⁰ Çocukların asimilasyonuna yönelik politikalar giyim kuşam, dil eğitimi ve yeme alışkanlıklarına kadar uzanmaktadır. Çeşitli kaynaklarda öğren-

cilerin domuz eti yemeye zorlandığı,¹²¹ Müslüman çocuklar için "bedava yemek" adı verilen bir girişimle domuz eti servis edildiği bildirilmiştir. Bu şekilde, Müslüman çocukları küçük yaştan itibaren helal olmayan yiyeceklere alıştırmak istenmektedir.¹²²

Okullarda, üniversitelerde, devlet dairelerinde ve şirketlerde Müslümanlara ayrılan helal yemek yerleri kaldırılmakta ve Müslümanlar Han Çinlilerle aynı

yemekleri yemeye zorlanmaktadır.¹²³ Çin devleti Doğu Türkistanlı Müslümanlar için dini açıdan yasak olan domuz yetiştirmek, domuz eti yemek ve alkol

örneği ise Doğu Türkistanlı kadınların giyim tarzının ve moda anlayışının "modernleştirilmesi" adı altında dini olarak asimile edilmesidir. Bu doğrultuda kadınların geleneksel ve dini kıyafetler yerine kısa etek, açık saç ve makyajdan oluşan modern tarzda giyinmesini dayatan "Güzellik Projesi" hayata geçirilmiştir.¹²⁶ Doğu Türkistanlı kadınları güzellik standartlarına uyumlu hale getirmek ve günlük yaşam pratiklerini dini unsurlardan arındırmak amacıyla özel mesleki eğitimler hazırlanmıştır.¹²⁷

Öte yandan, genellikle dini önderlerin gözetiminde gerçekleştirilen, belirli dini kaide ve geleneklerin aktarımında önemli işleve sahip olan düğün ve cenaze törenlerinin içeriği değiştirilmektedir. Örneğin dini nikah akdi yapılacaksa, bunun hükümet tarafından atanmış bir din görevlisi kontrolünde yapılması gerekmektedir.¹²⁸ Burada amaç, devletin bireylerin özel hayatını düzenlemedeki bağlayıcı rolüne rakip olarak algıladığı dini mekanizmayı

Çin devletinin dini asimilasyon kampanyasının bir diğer

Müslümanlara ayrılan helal yemek yerleri kaldırılmakta ve Müslümanlar Han Çinlilerle aynı yemekleri yemeye zorlanmaktadır.

ortadan kaldırmaktır. 2014 yılından bu yana müzikli ve danslı düğünler teşvik edilmekte, buna uymayan ve İslami geleneklere göre düğün yapan gelin ve damatlar para cezasına çarptırılmaktadır.¹²⁹ İslami kaidelere uygun cenaze merasimleri yerine kremasyon uygulamasını yaygınlaştırmak için çok sayıda "cenaze yönetim merkezi" kurulmuştur.¹³⁰ ÇKP, cenaze hizmetlerini devralmak için kurduğu bu merkezler üzerinden, yerel dini önderlerin hükümetten daha fazla etkiye sahip olduğu İslami cenaze merasimlerini kaldırmayı hedeflemektedir.¹³¹

4

DİNE YÖNELİK BASKI VE ENDOKTRİNASYON POLİTİKALARI

4/A: GÖZETİM VE TAKİP
SİSTEMLERİ

4/B: ZORUNLU İDEOLOJİK
EĞİTİM PROGRAMLARI

4/C: "YENİDEN EĞİTİM"
KAMPLARI VE ÇALIŞMA
YOLUYLA İDEOLOJİK
EĞİTİM

4/A:

GÖZETİM VE TAKİP SİSTEMLERİ

ÇKP, toplumu kendi ideolojisi doğrultusunda “doğru düşünce ve davranışlara teşvik etmek”, Parti'nin temel kaidelerinin takip edilmesini sağlamak, “sosyal istikrar” ve “kalıcı barışı” temin etmek amacıyla çeşitli gözetim tekniklerine başvurmaktadır.¹³² Teknoloji ve insan gücü kullanarak kitlesel düzeyde veri toplama ve gözetim, yapay zeka üzerinden veri analizi gibi tekniklerin meydana getirdiği devasa gözetim sistemi aracılığıyla her bireyin eş zamanlı olarak izlenmesi amaçlanmaktadır.¹³³ Öyle ki, dünya çapındaki gözetleme kameralarının yarısından fazlasına sahip olan Çin'de her iki kişiye bir kamera düşmektedir.¹³⁴ Öte yandan, 2014 yılında Çin genelinde ekonomik ve sosyal bir derecelendirme sistemi oluşturulmasına yönelik tartışmalar, 2020

yılına kadar ülke çapında bir 'sosyal kredi sistemi' oluşturulmasına yönelik bir politika belgesiyle somutlaştırılmıştır.¹³⁵ Sosyal kredi sistemi ile bireylerin siyasi bağlılıklarını ölçmek, sosyal ve ekonomik faaliyetleriyle ilgili verilere dayanarak politik eğilimlerini öngörmek hedeflenmektedir.¹³⁶ Çin devletinin ulusal düzeyde yürüttüğü, gözetim yoluyla toplumu dönüştürme ve kontrol etme politikaları Doğu Türkistan'da en yoğun ve baskıcı haliyle uygulanmaktadır. Bu devasa gözetim sistemi ÇKP'nin benzeri görülmemiş baskı

politikalarını ve Müslümanlara yönelik hak ihlallerini mümkün kılan en önemli araçlardan biri olmuştur. Çinli yetkililer, Doğu Türkistan'daki kitlesel gözetimi, terörle ve dini aşırılıkçılıkla mücadele bağlamında meşrulaştırmaya çalışmaktadır.

Çin devletinin gözetim faaliyetleri, Mao dönemindeki fiziksel takip uygulamalarına dayanan uzun bir geçmişe sahiptir. İnsan gücüne dayanan gözetim sistemleri, Doğu Türkistan'daki dini hayata yönelik psikolojik baskı politikaları ve endokt-

rinasyonun önemli bir bileşeni olmuştur. 2012'den bu yana Çin devleti Doğu Türkistan'da “şebeke yönetim” sistemi uygulamaktadır. Bu sistemde, mahalleler ve kırsal ilçeler daha küçük coğrafi ve idari şebekelere bölünmektedir. Ardından her şebeke, istikrar ve uyumun korunmasından sorumlu olan bir şebeke şefi ve bir grup güvenlik görevlisinin gözetimine devredilmektedir.¹³⁷ 2016 yılında bu şebeke yönetim sisteminin bir parçası olarak 100.000 yeni güvenlik personeli işe alınmış ve binlerce polis merkezi inşa edilmiştir.¹³⁸ 2017 yılında ise şebeke yönetimine bağlı “On Hanelik Ortak Savunma Sistemi” hayata geçirilmiştir. Her on hanelik grup, istihbarat toplama, potansiyel kamp tutuklularını tespit etme, propaganda dersleri verme, günlük terörle mücadele tatbikatlarını yönetme gibi sorumlulukları olan bir hane yöneticisinin gözetimine verilmiştir.¹³⁹ Öte yandan 2014 yılında Çinli yetkililerin düzenli ev ziyaretleri üzerinden halktan bilgi topladığı ve endoktrinasyon çalışmaları yaptığı “Hal-

2017'de bir milyondan fazla Çinli memur, en az bir hafta olmak üzere Doğu Türkistanlıların evlerinde kalmak için görevlendirilmiştir.

kı Ziyaret Et, Halka Fayda Sağla ve Halkın Gönüllerini Birleştir” programı,¹⁴⁰ 2016 yılında ise yine benzer bir girişim olan “Aile Olma” programı¹⁴¹ başlatılmıştır. 2017'de bir milyondan fazla Çinli memur, en az bir hafta olmak üzere Doğu Türkistanlıların evlerinde kalmak için görevlendirilmiştir. Bu görevlilerden, devlet tarafından keyfi bir şekilde belirlenen “dini aşırılıkçılık göstergelerini” denetlemesi beklenmektedir. Aşırılıkçılık göstergesi adı altında cuma namazı kılmak, oruç tutmak, kadın ve kızların elbise uzunluğu, erkeklerin sakal şekli, alkol kullanmama tercihleri, televizyon izlememeleri gibi gözlem-

ler raporlanmaktadır.¹⁴² Bu ziyaretler ile propaganda faaliyetlerinin kapsam alanını genişletmek ve “yeni-den eğitim” için kamplara gönderilmesi gereken kişileri tespit etmek amaçlanmaktadır. Çok sayıda Doğu Türkistanlı'nın bu ziyaretler sonucunda evlerinde dini kitap, seccade ve hatta Mekke'de çekilmiş bir fotoğraf buldurmak gibi gerekçelerle aşırılıkçılıkla suçlandığı bilinmektedir.¹⁴³

Gözetim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte ise aşırı miktarda insan gücüne ihtiyaç duymaksızın dini pratikleri izlemek mümkün hale gelmiştir.¹⁴⁴ Bu yeni teknolojiler, Doğu Türkistanlıların yaşamlarını ve en basit gündelik pratiklerini içine alan devasa bir kontrol ve cezalandırma mekanizmasının önünü açmıştır. Fiziki kontrol ve denetimler, yüz tanıma özellikli kameralar, casus yazılımlar, mobil cihazlardaki bilgilere erişen Wifi dinleyicisi teknolojiler Çin'in gözetim sistemini oluşturan araçlardan birkaçıdır.¹⁴⁵ Bu araçlar üzerinden ulaşılan bilgiler Bütünleşik Ortak Operas-

yonlar Platformu (IJOP) olarak adlandırılan veri tabanında toplanmaktadır. Doğu Türkistanlıların cami ziyaretleri, banka hesapları, takip ettikleri dijital içerikler, mesaj ve aramalar, kullandıkları uygulamalar ve biyometrik bilgileri detaylı bir şekilde kayıt altına alınmaktadır. Bu veri tabanı, çeşitli algoritmalar vasıtasıyla toplanan verileri analiz etmekte, şüpheli olduğu tespit edilen şahıs ve faaliyetlere karşı yetkilileri harekete geçirmektedir. Halihazırda bu algoritmaların nasıl çalıştığı tam olarak bilinmemektedir. Buna karşılık, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Çinli hükümet yetkilileri ve polislerin kullandığı bir IJOP uygulaması üzerinden yaptığı araştırma, sistemin şüpheli davranış ve kişileri nasıl sınıflandırdığına ilişkin ayrıntılı bir analiz sunmaktadır.¹⁴⁶ Araştırma sonucunda akıllı telefon kullanmamak, uzun süre evde olmamak, komşularla sosyalleşmemek, başkasının arabasını kullanmak, evin arka kapısını kullanmak, fazla elektrik harcamak ve yurtdışıyla irtibat kurmak gibi 36 şüpheli addedilen eylem tespit

edilmiştir. Yalnızca cep telefonlarının kapalı olması bile Doğu Türkistanlıların "şüpheli" olarak etiketlenmesine neden olmaktadır¹⁴⁷ ve araçlarına GPS takip cihazı takmayı reddetmeleri durumunda yakıt almalarına izin verilmemektedir.¹⁴⁸ Gözetim sisteminin aksaksız işlemesi için Doğu Türkistanlılar akıllı telefonlarına izleme yazılımı indirmeye zorlanmakta ve hatta bazı durumlarda bölge sakinlerine bu yazılımın yüklü olduğu telefonlar ücretsiz olarak verilmektedir.¹⁴⁹ Yazılımın amacı "terörle ilişkili" ve yasa dışı dini videoları, görüntüleri, elektronik belgeleri tespit etmek ve silinmesi için yetkilileri uyarmaktır. Parti yetkilileri ve polis memurları, ev ziyaretleri yaparak veya kontrol noktaları kurarak fotoğraf, parmak izi, göz taraması, ses kaydı ve ev halkı bilgilerini toplamaktadır. Ücretsiz sağlık hizmeti olan "Herkes için Sağlık" kampanyası üzerinden ise DNA ve kan grubu bilgileri toplanmaktadır. Ancak Çinli yetkililer bu tıbbi bilgileri hangi amaçla kullandıklarını açıklamamaktadır. Öte yandan katılımın gönüllülük

esasına dayandığı söylenece de uygulamada insanların katılım için zorlandığı bilinmektedir.¹⁵⁰

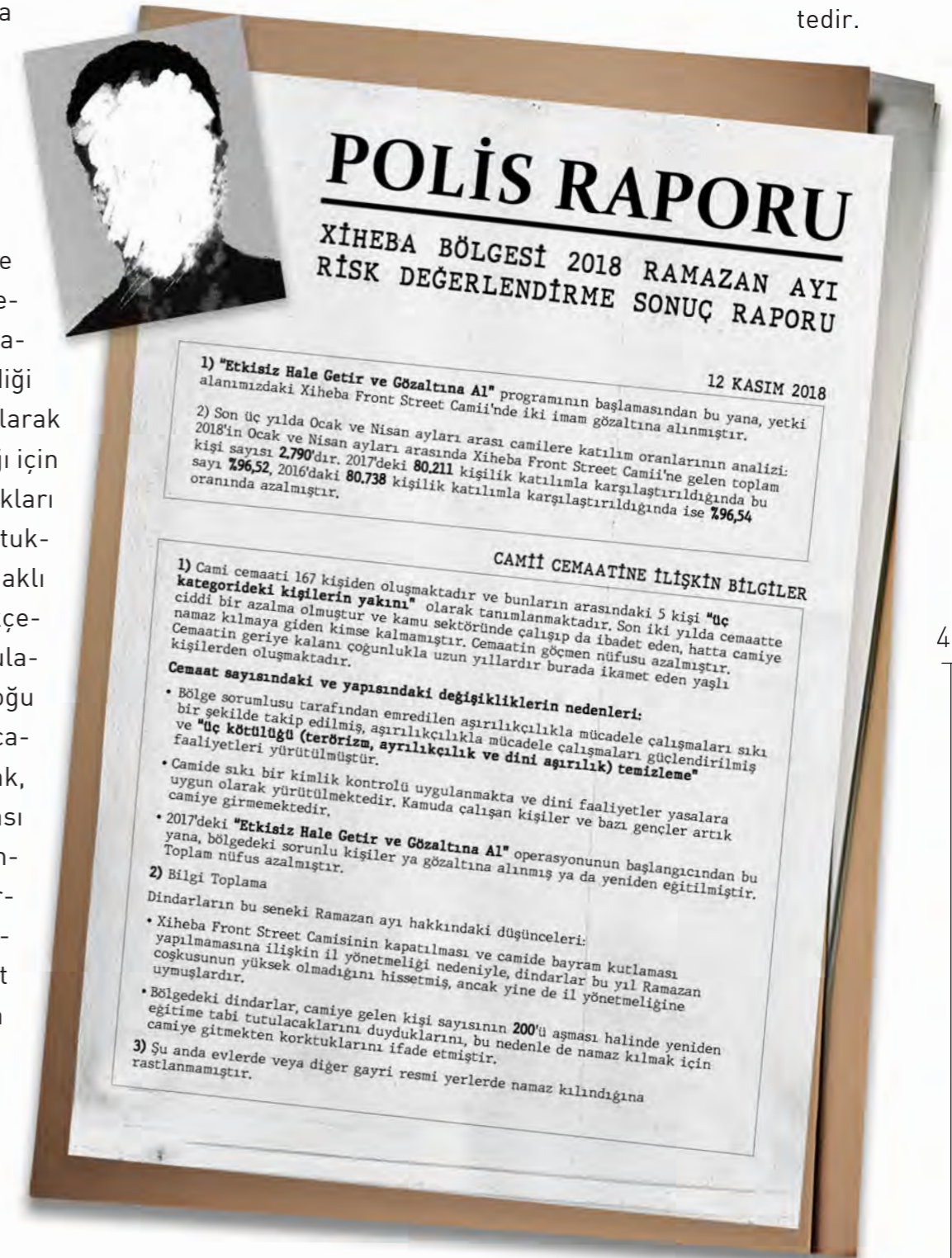
2019 yılında ele geçirilen ve The Intercept isimli haber ajansı tarafından paylaşılan çok sayıda polis dosyası, Çin'in Doğu Türkistanlılara uyguladığı gözetimin ulaştığı vahim boyutu gözler önüne sermektedir.¹⁵¹ Yurtdışına çıkanlar ya da sığınma talebinde bulunanlar terörist olarak damgalanmakta, pasaportu olanlar daha sıkı bir şekilde denetlenmektedir. Daha önce kampa alınmış olan ya da yakınları kampta olan kişilerin bayrak törenlerine katılımı ve tören esnasındaki tutumları takip edilmektedir. Sızdırılan belgelerden bazıları bayrak törenlerinin kimlerin "yeniden eğitim" kamplarına gönderileceğine karar vermek için kullanıldığını göstermektedir. Camilere katılım oranlarını düşürmek amacıyla camilere girişler sıkı bir şekilde denetlenmektedir. Sızdırılan bir belgede, bir camiye gelenlerin sayısının iki yılda %96 oranında düştüğünü not edilmiş ve bu düşüş aşırılıkla müca-

dele çalışmalarının başarısıyla ilişkilendirilmiştir. Raporla göre, kontroller sayesinde ibadetler yasalara uygun olarak yürütülmüş, memurların ve 18 yaşından küçüklerin camiye girmesi engellenmiş, çok sayıda "sorunlu" kişi ya gözaltına alınmış ya da "yeniden eğitime" gönderilmiştir.¹⁵²

Yönetmeliklerde hangi dini ibadetin "aşırılıklı" olarak nitelendirildiği konusu kasıtlı olarak muğlak bırakıldığı için yetkililer topladıkları bilgiler içinde tutuklama kararını haklı çıkaracak gerekçeleri kolaylıkla bulabilmektedir.¹⁵³ Doğu Türkistanlılar camiye başış yapmak, Kur'an uygulaması indirmek, telefonda Allah yazılı görseller bulundurmamak, dini sohbet dinlemek veya dini içerikli mesaj paylaşmak gibi hükümetin

dini aşırılıklılık içinde tanımladığı eylemler sebebiyle kamplara gönderilmekte veya gözaltına alınmaktadır. ÇKP hükümeti, Doğu Türkistanlıların hayatının her alanına sirayet eden gözetim sisteminin

"terörizm" ve "dini aşırılıklılıkla mücadele" hizmet ettiğini iddia etmektedir. Gerçekte ise bu gözetim araçları aracılığıyla bireylerin kişisel dini inançları ve günlük ibadetleri kontrol edilmekte ve engellenmektedir.

4/B:

ZORUNLU İDEOLOJİK EĞİTİM PROGRAMLARI

Çin devletinin Doğu Türkistanlılara yönelik zorunlu ideolojik eğitim programları anaokulundan üniversiteye, şehir merkezlerinden köylere kadar çeşitli kademelerde uygulanmaktadır. İdeolojik eğitim programlarının önemli unsurlarından biri “Aile Olma” projesidir. Han Çinli memurlar, “etnik uyumu sağlamak” amacıyla her iki ayda bir en aşağı 5 gün, kimi zaman 2 ay olmak üzere Doğu Türkistanlı ailelerle birlikte yaşamaktadır. Bu memurlar ailelere Mandarin Çincesi öğretmekte, Çin ulusal marşını ve ÇKP’yi yücelten şarkıları söyletmekte ve sabahları bayrak törenlerine, akşamları ise Xi Jinping’in “Yeni Çin” vizyo-

nuna ilişkin derslere katılmalarını sağlamaktadır.¹⁵⁴ Doğu Türkistanlı aileler Çinli memurlar ile birlikte Çin Yeni Yılı kutlamalarına, grup oyunlarına, dans ve spor gibi etkinliklere de katılmaya zorlanmaktadır.¹⁵⁵ Bu törenler esnasında Doğu Türkistanlı kadınlar başörtülerini çıkarmaya mecbur bırakılmakta aksi

takdirde kamplara gönderilmekle tehdit edilmektedir.¹⁵⁶ ÇKP’nin Doğu Türkistan’daki propaganda politikaları arasında siyasi endoktrinasyon dersleri, Xi Jinping ve ÇKP’yi yücelten şarkılar söyleme, bağlılık yemini etme, “ikiyüzlüleri” ve “aşırılıkçılık yanlılarını” kınama gibi etkinlikler yer almaktadır.¹⁵⁷ Bu etkinlik-

lerin muhtarlıklara ilaveten camilerde de gerçekleştirildiği bilinmektedir.¹⁵⁸

Zorunlu ideolojik eğitim programları yalnızca yetişkinlere yönelik olmayıp, anaokulundan itibaren tüm müfredatlar endoktrinasyon politikalarına göre düzenlenmektedir. Xi Jinping, ülke çapındaki eğitim politikalarının amacını “ÇKP liderliğini ve Çin’in sosyalist sistemini destekleyen, Çin karakteristiğinde sosyalizm davası için mücadele eden nesiller yetiştirmek” olarak tanımlamaktadır.¹⁵⁹ Çocuklara küçük yaşlardan itibaren “doğru düşünceler aşılacak”, “doğru yolu izlemeleri için rehberlik etmek”, “ahlaki karakter gelişimlerini sağlamak” ve “sosyalist temel değerlere yönelik eğitimi güçlendirmek” iddiasıyla örgün eğitimin her kademesinde ideolojik ve siyasi dersler verilmektedir. Bu programlarda, Xi Jinping’in ‘Yeni Çağda Çin Karakteristiğinde Sosyalizm Düşüncesine Giriş’, ‘Mao Zedong Düşüncesine Giriş’, ‘Çin Karakter-

Xi Jinping, ülke çapındaki eğitim politikalarının amacını “Çin karakteristiğinde sosyalizm davası için mücadele eden nesiller yetiştirmek” olarak tanımlamaktadır.

ristiğinde Sosyalizm’ gibi dersler bulunmaktadır.¹⁶⁰ Doğu Türkistan’daki örgün eğitim ise bu ulusal düzenlemelerin yanı sıra terörle, aşırılıkçılıkla, ayrılıkçılıkla ve daha genel anlamda suçla mücadele politikalarıyla şekillenmektedir. Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde Çocukların Suç İşlemesini Önlemeye İlişkin Yönetmeliğe göre, öğrenciler bölücülük, aşırılıkçılık ve terörizme karşı eğitilmelidir. Okullarda bilimin ve doğru bilgi arayışının teşvik edilmesi, “batıl inançlara” ve aşırılıkçılığa karşı mücade-

lenin ön plana çıkarılması hedeflenmektedir.¹⁶¹ Öte yandan ebeveynleri kamlara veya gözaltına alınan çocuklar yakın akrabalarından da kopararak devlet koruması adı altında yetimhanelere ve yatılı okullara yerleştirilmektedir. Bu yetimhane ve okullarda, dini inançlarından ve etnik kökenlerinden koparılmak istenen Doğu Türkistanlı çocuklara ateizm ve Han kültürü aşılanmaktadır.¹⁶² Çinli yetkililer, Doğu Türkistan’da vatanseverlik temelli eğitime ağırlık verilmesini ve okullarda güçlü bir vatanseverlik atmosferi yaratılmasını talep etmektedir. Tüm bu eğitim politikalarının başlıca amacının; Doğu Türkistanlı çocukları politik ve kültürel anlamda dönüştürmek, çocukluktan itibaren zihinlerini ve kimliklerini ÇKP’nin öğretileri doğrultusunda yeniden yapılandırmak olduğu açıkça görülmektedir. Ulusal bütünlüğü sağlama adı altında Doğu Türkistanlıların dini ve kültürel birikimini yok etmek, yerine ÇKP’nin öğretilerini getirmek hedeflenmektedir.¹⁶³

4/C:

“YENİDEN EĞİTİM” KAMPLARI VE ÇALIŞMA YOLUYLA İDEOLOJİK EĞİTİM

Çin'deki zorunlu çalışma kamplarının Mao dönemine kadar uzanan bir geçmişi vardır.¹⁶⁴ “Çalışma yoluyla reform” anlamına gelen Laogai çalışma kampları, 1954-1994 yılları arasında Çin Ceza Hukukunun bir parçası olarak işlev göstermiştir. Laogai kampları, hala çalışabilecek durumdaki özellikle siyasi mahkumların “eğitim ve çalışma yoluyla ıslah edilmelerini”, Parti ideolojisini ve yönetimini kayıtsız şartsız bir biçimde kabul etmelerini sağlamak üzere tasarlanmıştır. Benzer şekilde cezai çalışma esasına dayanan “çalışma yoluyla

yeniden eğitim” anlamına gelen Laojiao ise bir “idari gözaltı” biçimi olarak işlev göstermiştir. Laojiao kamplarındaki kişilerin, eğitim

yoluyla rehabilite edilmek amacıyla, resmî bir mahkûmiyet veya yargı süreci olmaksızın üç yıla kadar tutulduğu bilinmektedir.

Laogai kamplarındaki siyasi tutuklulardan farklı olarak Laojiao kamplarındaki kişilerin zorlama yerine eğitim yoluyla “ikna edilmesi” hedeflenmiştir. “Çalışma

yandan Doğu Türkistan’daki “yeniden eğitim kamplarının” özellikle 2014 yılından sonra faaliyetlerini arttırdı-

hak ihlallerini belgeleyen raporları bu süreçte önemli bir somut delil oluşturmuştur.

Çinli yetkililer önceleri kampların varlığını inkâr etse de uluslararası tepkiler ve somut deliller nedeniyle ilerleyen zamanda kabul etmek zorunda kalmıştır.

ğı bilinmektedir. Çinli yetkililer önceleri kampların varlığını inkâr etse de uluslararası tepkiler ve somut deliller nedeniyle ilerleyen zamanda kabul etmek zorunda kalmıştır. Özellikle Adrian Zenz’in Doğu Türkistan’daki kampların varlığını ve kamplarda yaşanan

Çin devleti, milyonlarca Doğu Türkistanlının temel haklarının sistematik olarak ihlal edildiği kampları, “insanların yaşamlarını ve güvenliklerini tehdit eden toplumsal hastalık olan terörizmi ve dini aşırılıkçılığı” ortadan kaldırmanın tek yolu olarak meşrulaştırmaktadır.¹⁶⁶ Dini aşırılıkçılığa maruz kalan kişilerin “şiddet içeren terörist düşüncelerden” arınması için “yoğunlaştırılmış eğitim” aldıkları iddia edilmektedir. Çinli yetkililerin açıklamalarına göre kamplarda resmî konuşma ve yazı dersleri, ulusal farkındalık eğitimi, mesleki eğitimin yanı sıra, yasa ve yönetmeliklere, etnik ve dini politikalara ilişkin dersler verilmektedir. Bu eğitimlerle Doğu Türkistanlılara “terörizm”, “ayrılıkçılık” ve “dini aşırılıkçılıkla” mücadele edebilme bilinci kazandırmak hedeflenmektedir. Resmî açıklamalarda kamplarda zorla

“Çinli yetkililer, Doğu Türkistanlıların kamplarda daha çok “önleyici bir tedbir” olarak tutulduğunu söylemektedir.”

iddia edilse de çok sayıda tanık ifadesi, sızdırılan belgeler ve içeriden alınan ihbarlar durumun tam aksi olduğunu göstermektedir.

Kamp tanıklarının ifadelerine göre, toplama kampındaki bir gün, Mandarin Çincesi ve siyasi eğitim dersleri, ÇKP ile ilgili şarkılar söylemek ve “Çok yaşa Xi Jinping” gibi sloganlar tekrarlamakla geçmektedir.¹⁶⁹ Tutukluların ayrıca düzenli olarak sorguya çekildiği ve sık sık “itiraf” veya “özeleştir” mektupları yazmaları istendiği bilinmektedir. Siyasi derslerde ise Xi Jinping’in siyasi dogmaları, Çin tarihi, hükümetin azınlık ve din politikaları

işlenmektedir. Öte yandan İslam kötülenmekte, ÇKP ve Xi Jinping yüceltilmektedir. Öyle ki, tutuklulara sahip oldukları şeylerin Xi Jinping tarafından bahşedildiği ve bu nedenle Allah’a değil Xi Jinping’e şükretmeleri gerektiği telkin edilmektedir.¹⁷⁰ Tutuklular yemeklerden sonra “verdiği nimetler için” Xi Jinping’e “hamd” etmeye zorlanmaktadır. Bazı kaynaklarda ise tutukluların yemek alabilmek için propaganda şarkıları söylemeye zorlandığı bildirilmiştir.¹⁷¹ Öte yandan, kamplarda helal gıda seçeneğinin olmayışının yanı sıra aşırı dinci olmakla suçlananların ceza olarak özellikle domuz eti yemeye ve alkol tüketmeye zorlandığını bilinmektedir.¹⁷² Toplama kamplarında yetkililerin emirlerine itaat etmeyenlere, günde sadece üç saatlik uyku izni verildiği, “kaplan sandalyesi” olarak bilinen zincirle bir sandalyeye bağlandıkları ve gün boyunca yiyecek ve uykudan mahrum bırakılarak cezalandırıldıkları kaydedilmiştir. Kamplarda, kara delik adı verilen

“Toplama kamplarında emirlerine itaat etmeyenlere, sadece üç saatlik uyku izni verildiği, gün boyunca yiyecek ve uykudan mahrum bırakılarak cezalandırıldıkları kaydedilmiştir.”

oldukça karanlık bir odada bir veya birden fazla gün boyunca zincire bağlanma, sıcak bir yaz günüyse dışarıda güneşin altında sıcak bir levha üzerinde durmaya zorlanma, ağır şekilde darp edilme gibi çeşitli ceza ve işkence yöntemlerinin uygulandığı bilinmektedir.¹⁷³

Çin devletinin politik söylemi ve Doğu Türkistanlılara yönelik ayrımcı ve asimilatif uygulamaları incelendiğinde, ÇKP hükümetinin “eğitimsiz ve geri kalmış” Doğu Türkistanlıların “kötü

güçler” tarafından kandırılmasını önlemek ve “normal dini faaliyetleri” öğrenmesini sağlamak gibi “kurtarıcı” bir rol üstlendiği görülmektedir. Çinli yetkililerin sıkça kullandığı “İslam’ın kendisiyle değil, terörizm ve aşırılıkçılıkla mücadele” söyleminin ne kadar tezat teşkil ettiği hem terörizm ve aşırılıkçılığın tanımlanma biçiminde hem de bunlarla mücadele etmek için kullanılan yöntemlerde açıkça görülmektedir. Çin devleti, Doğu Türkistanlıların dini inancını bütünüyle patolojik bir vaka olarak ele almaktadır. Bu nedenle İslam’ın her unsuruna karşı topyekûn bir mücadele sürdürmektedir. Çin devletinin politika üretim şekli, söylemi ve uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda en nihayetinde amacının, İslami inanç ve pratikleri Doğu Türkistanlı Müslümanların yaşamlarından ve zihinlerinden tamamen tasfiye etmek ve yerine ÇKP’nin norm ve değerlerini getirecek Doğu Türkistan halkını bütünüyle asimile etmek olduğu anlaşılmaktadır.

5 ULUSLARARASI TEPKİLER VE İNSAN HAKLARI BOYUTU

5/A: ULUSLARARASI
TOPLUMUN TEPKİLERİ
VE MÜDAHALELERİ

5/B: HUKUKİ ANALİZ

5/C: SONUÇ

UYGHUR TRIBUNAL

5/A:

ULUSLARARASI TOPLUMUN TEPKİLERİ VE MÜDAHALELERİ

Çin'in 1949'da Doğu Türkistan'ı işgalinden bu yana, bölge halkının temel hak ve özgürlükleri sayısız şekilde ihlal edilmiş ve edilmektedir. ÇKP, Doğu Türkistan'daki tahakkümünü rakipsiz kılmak ve çıkarlarına yönelik tehditleri bertaraf etmek için Doğu Türkistanlıların etnik ve dini kimliklerini tamamen ortadan kaldırmaya yönelik politikalar uygulamaktadır. 11 Eylül saldırılarından sonra, bu politikaların ahlaki ve yasal temelleri büyük ölçüde ABD'nin öncülük ettiği "Teröre Karşı Savaş" kampanyası üzerine inşa edilmiştir. 2014 yılından bu yana ise ÇKP çeşitli ülkelerdeki terör saldırılarını öne sürerek Doğu Türkistan'da dini aşırılıkçılıkla mücadelenin terörizme

karşı küresel mücadelenin bir parçası olduğunu ileri sürmektedir.¹⁷⁴ Dahası, Doğu Türkistan'daki hak

ihlallerini meşrulaştırmak için Çinli yetkililer sıklıkla İslam'ın terörizm ve radikalizmle özdeşleştirildiği,

Müslümanların bu varsayım üzerinden iyi ve kötü olarak kategorize edildiği yaygın liberal söyleme başvurmaktadır.¹⁷⁵ ÇKP hükümeti bu söylemi Doğu Türkistanlıları "iyi Müslümanlara" dönüştürme iddiası altında sürdürdüğü tahakküm ve baskı mekanizmasını meşrulaştırmak için kullanmaktadır. Bu çerçevede başlatılan teröre karşı mücadele¹⁷⁶ ve dini aşırılıkçılıktan arındırma¹⁷⁷ kampanyalarını takip eden uygulamalar nedeniyle Doğu Türkistan'daki hak ihlalleri uluslararası toplumda yankı uyandırmaya başlamıştır. Çin'in Doğu Türkistan'daki etnik ve dini temelli baskı politikaları, özellikle 2017 yılından bu yana toplama kamplarına ilişkin somut bulguların ortaya çıkarılmasının ardından, çeşitli sivil toplum kampanyalarının hedefi olmuştur

Dünya kamuoyunda Çin'in Doğu Türkistan'da gerçekleştirdiği hak ihlallerine ilişkin farkındalık oluşmasında öncelikli olarak büyük medya kuruluşlarının yayınladığı haber dosyaları

ve çeşitli insan hakları örgütlerinin hazırladığı raporlar etkili olmuştur. Çok sayıda Doğu Türkistanlı'nın tanıklığı, toplama kampına dönüştürülen tesislerin uydu görüntüleri ve bağımsız araştırmacılar aracılığıyla sızdırılan belgeler, Çin propagandasına alternatif anlatıların yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır. 2019 yılında Birleşmiş Milletler üyesi 22 ülke Çin'in Doğu Türkistan'daki toplama kamplarının kapatılması ve bağımsız araştırmacıların hak ihlallerini araştırması adına Doğu Türkistan'a erişime izin verilmesi çağrısında bulunmuştur.¹⁷⁸ 2020 yılında ABD'de, Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlallerinden sorumlu Çinli yetkililere ve kurumlara yaptırım uygulanmasını öngören "Uygur İnsan Hakları Politikası Yasası" kabul edilmiştir.¹⁷⁹ Alınan kararı Çin'in iç işlerine karışmak olarak değerlendiren Çinli yetkililer, Doğu Türkistan'daki "eğitim çalışmalarının" uluslararası toplumun terörle mücadele uygulamalarının bir uzantısı olduğunu öne sürmüştür.¹⁸⁰ Yine 2020 yılında İngiltere

2019 yılında Birleşmiş Milletler üyesi 22 ülke Çin'in Doğu Türkistan'daki toplama kamplarının kapatılması ve hak ihlallerinin araştırılması adına çağrıda bulunmuştur.

re ve Galler Barosu İnsan Hakları Komitesi, Çin'in Doğu Türkistan'daki eylemlerini inceleyen kapsamlı bir rapor yayımlamıştır. Raporunda soykırım, işkence ve köle işçilik iddialarının bağımsız bir şekilde soruşturulması, başta uluslararası hukuk olmak üzere politik ve ekonomik mevcut tüm araçları kullanarak Çin'in insan hakları ihlallerinin durdurulması, suçluların ise yargılanması talep edilmiştir.¹⁸¹

2021 yılında ABD, Kanada Avam Kamarası ve Litvanya Parlamentosu Çin'in Doğu Türkistan'daki eylemlerini soykırım olarak tanımlamıştır. Hollanda Parlamentosu ve Birleşik Krallık Avam Kamarası ise Çin'in eylemlerini soykırım olarak nitelendiren bağlayıcı olmayan bir önergeyi kabul etmiştir.¹⁸² Çek Cumhuriyeti Senatosu ve Belçika Parlamentosunun Dış İlişkiler Komitesi Çin'in Doğu Türkistan'daki politikalarını kınamıştır.¹⁸³ 2021 yılında Londra'da akademisyenlerin, insan hakları uzmanlarının ve avukatların bulunduğu bir heyetin öncülüğünde Uygur Mahkemesi kurulmuştur. Çeşitli raporlar, tanık ifadeleri, resmî belge ve beyanların incelenmesi sonucunda Çin'in Doğu Türkistan halkına yönelik eylemlerinin soykırım ve insanlığa karşı suç olduğuna hükmedilmiştir.¹⁸⁴ Uluslararası hukuk açısından bağlayıcılığı olmayan kararın Çin'e dair yeni uluslararası girişimlere öncülük etme-

Çin Anayasası'nın 36. maddesi, vatandaşların dini inanç özgürlüğünü güvence altına almakta ve devletin dini faaliyetlere müdahale etmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

si hedeflenmiştir.¹⁸⁵ Yine 2021 yılında 43 BM ülkesi Çin'in bağımsız gözlemciler, BM İnsan Hakları Şefi Michelle Bachelet ve diğer BM araştırmacılarına Doğu Türkistan'daki olaylarla ilgili kapsamlı bir soruşturma yürütme izin verilmesi çağrısında bulunmuştur.¹⁸⁶ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin Doğu Türkistan'daki hak ihlallerine ilişkin raporu Çin devletinin

baskıları nedeniyle uzun süre yayınlanmamış, 2022 yılında nihayet yayınlandığında ise Doğu Türkistanlılara yönelik soykırımı tanımak konusunda yetersiz kaldığına dair eleştiriler almıştır.¹⁸⁷ Öte yandan Doğu Türkistanlı Müslümanlara yönelik hak ihlalleri nedeniyle ABD, Birleşik Krallık, Kanada ve Avrupa Birliği Çinli yetkililere ve kuruluşlara yatırım, seyahat ve ithalat yasağı ile mal varlıklarının dondurulması gibi çeşitli yaptırımlar getirmiştir.¹⁸⁸ 2022 ve 2023 yıllarında ise, BM Üçüncü Komitesinde 51 ülke tarafından yayınlanan ortak bildiri ile Çin devleti tarafından Doğu Türkistanlı Müslümanlara uygulanan sürekli ve ağır hak ihlalleri gündeme getirilmiştir. Bu ihlaller arasında keyfi gözaltı, zorla çalıştırma, kültürel asimilasyon, sıkı gözetim, zorla nüfus kontrolü, çocukların ailelerinden koparılması, psikolojik, fiziksel ve cinsel işkence gibi vakalara dikkat çekilmiştir.¹⁸⁹

5/B:

HUKUKİ ANALİZ

Doğu Türkistan'da uygulanan dini baskılar, Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) anayasal yükümlülükleri ve uluslararası insan haklarının getirmiş olduğu haklar çerçevesinde ciddi ihlaller barındırmaktadır. Temas edildiği üzere Çin Anayasası'nın 36. maddesi, vatandaşların dini inanç özgürlüğünü güvence altına almakta ve devletin dini faaliyetlere müdahale etmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak, raporda belirtilen uygulamalar bu anayasal hükme açıkça aykırılık göstermektedir. Çünkü Doğu Türkistan'da uygulanan baskılar, özellikle dini eğitim ve ibadet özgürlüğünün ciddi şekilde ihlal edilmesi, dini sembollerin ve yapıların tahrip edilmesi, dini liderlerin keyfi tutuklanması ve ibadet pratiklerinin yasaklanması gibi uygulamalar,

anayasanın bu maddesine açık aykırılık barındırmaktadır. Ayrıca, anayasada belirtilen dini faaliyetlerin dış müdahalelere karşı korunması ilkesi de devletin keyfi uygulamalarıyla çelişmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) 18. Maddesi,¹⁹⁰ herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olduğunu belirtir. Bu tür uygulamalar, uluslararası insan hakları standartlarına aykırı olup bireylerin dini inançlarını serbestçe ifade etme ve yaşama haklarını ihlal etmektedir. Evrensel insan haklarının tüm bireyler ve devletler üzerinde bağlayıcılık etkisi olduğu düşünüldüğüne Çin'in söz konusu hakları çiğneme konusunda hukuki bir gerekçesinin olmadığı bariz şekilde görünür.

Evrensel insan haklarının tüm devletler üzerindeki bağlayıcı etkisi sebebiyle Çin'in söz konusu hakları çiğneme konusunda hukuki bir gerekçesi yoktur.

Aynı şekilde Çin, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS) 1998'de imzalamış ancak henüz onaylamamıştır. Buna rağmen, uluslararası hukukta imzacı devletler, sözleşmeye aykırı eylemlerden kaçınma yükümlülüğü altındadır. MSHUS'nin 18. maddesi,¹⁹¹ düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü koruma altına almaktadır. Çin'in Doğu Türkistan'daki politikaları, bu sözleşmeye de aykırıdır.

Bu tür politikalar, bireylerin dini inançlarını ve pratiklerini serbestçe yaşama haklarını ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Bu yönüyle Çin imzaladığı uluslararası bir belgeye aykırı hareket etmekte ve sözleşmenin hükümleri ihlal edilmektedir.

Birleşmiş Milletler Azınlık Hakları Deklarasyonu, etnik, dini ve dilsel azınlıkların kültürel, dini ve dilsel kimliklerini koruma haklarını vurgulamaktadır. Doğu Türkistanlıların, Doğu Türkistan'ın asli unsuru olduğunu kabul etmekle beraber, mevcut durum hukuki açıdan değerlendirildiğinde Doğu Türkistan halkının dini kimliğinin yok edilmesine çalışılması, bu deklarasyonun ihlali anlamına gelmektedir. Azınlıkların kendi kültürlerini, dillerini ve dinlerini serbestçe yaşama ve ifade etme hakları, uluslararası insan hakları normlarına göre korunması gerekmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında -ki Çin bu sözleşmeye de taraftır- ço-

Azınlıkların kendi kültürlerini, dillerini ve dinlerini serbestçe yaşama ve ifade etme haklarının, uluslararası insan hakları normlarına göre korunması gerekmektedir.

cukların ebeveynlerin birisinden ya da ikisinden ayrı konulması, işkence, diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza maruz bırakılması, ihmal ya da ihmalkar muamele, kötü muamele veya cinsel istismar dahil her türlü istismara karşı korunmaması, eğitim hakkının ihlal edilmesi ya da

dayatılması gibi sözleşmede belirtilen suçların hepsi Çin tarafından işlenmektedir.

ÖNERİLER

Çin tarafından Doğu Türkistan'da gerçekleştirilen insan hakları ihlallerinin sona erdirilmesi için acilen atılması gereken adımlar şu şekilde sıralanabilir;

- Uluslararası gözlemcilerin Doğu Türkistan'da dini özgürlüklerin ihlallerini izlemesi ve raporlaması için bağımsız bir komisyon kurulması ve aynı şekilde Küresel ölçekte çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının Doğu Türkistan özelinde izleme ve raporlama faaliyetlerini artırması, akademisyen ve entelektüellerin yaşanan hadiseleri tüm boyutlarıyla ele alacak çalışmalar yürütmesi gerekmektedir.
- BM insan hakları mekanizmalarının etkin kullanılması adına Birleşmiş Milletler İnsan Hakları

Konseyi'nin özel raporlarından ve mekanizmalarından yararlanarak Çin'in dini özgürlükler ve insan hakları ihlallerine karşı uluslararası baskının artırılması,

- Çin'in Doğu Türkistan'da işlediği insan hakları ihlalleri için Uluslararası Adalet Divanına devletlerce başvuruda bulunulması,
- Çin'in Soykırım Sözleşmesine taraf olmasından ve Doğu Türkistan'da işlediği suçun soykırım suçunu teşkil etmesinden dolayı davanın sözleşmesinin ihlali bağlamında görülmesi,
- Çin'in Doğu Türkistan'daki baskıcı politikalarına karşı ekonomik ve diplomatik yaptırımların uygulanması için uluslararası iş birliği ve lobicilik faaliyetlerinin artırılması,
- Doğu Türkistan'da Müslüman çocukların dini

eğitim alabilmelerinin önündeki engellerin kaldırılması ve bu hakların uluslararası hukuk çerçevesinde güvence altına alınması.

- İslam kültürüne ve mimarisine ait yapıların korunması, restore edilmesi ve bu yapıların devlet kontrolünden bağımsız olarak dini topluluklar tarafından yönetilmesi,
- Oruç tutmak, namaz kılmak gibi temel dini pratiklerin serbest bırakılması ve bu pratikleri engelleyen yasaların yürürlükten kaldırılması,
- Başörtüsü takma ve sakal bırakma gibi dini uygulamalarının serbest bırakılması ve bu uygulamaları kısıtlayan düzenlemelerin iptal edilmesi,
- Doğu Türkistan'da Müslümanların yaşamlarını sürekli olarak izleyen gözetim sistemlerinin kaldırılması ve bu sistemlerin

yerine getirildiği gerekçelerin hukuki olarak yeniden değerlendirilmesi ve bireysel mahremiyetin korunması,

- Doğu Türkistan'da Müslümanları zorla tutan toplama kamplarının derhal kapatılması ve bu kamplarda tutulan kişilerin serbest bırakılması ve kamplardan çıkan kişilerin topluma yeniden entegrasyonu için rehabilitasyon ve destek programlarının oluşturulması,

Bu düzenlemeler ve öneriler, Doğu Türkistan'daki Müslümanlarının dini özgürlüklerini ve insan haklarını korumak adına önemli adımlar olacaktır. Uluslararası hukuki mekanizmaların etkin kullanımı ve Çin'in baskıcı politikalarına karşı uluslararası toplumun birlikte hareket etmesi de büyük önem taşımaktadır.

5/C:

SONUÇ

Çin devleti, bölgedeki hakimiyetini güçlendirmek ve çıkarlarına yönelik tehditleri ortadan kaldırmak amacıyla, Doğu Türkistanlıların etnik ve dini kimliklerini yok etmeye yönelik politikalar uygulamaktadır. Özellikle 2014 yılından bu yana İslam'ı Çinlileştirme, terör, dini aşırılıkçılık ve ayrılıkçılıkla mücadele gibi kampanyalar üzerinden hayata geçirilen İslamofobik politikalar olağanüstü bir kontrol ve baskı mekanizmasını meydana getirmiştir. Doğu Türkistan'da dini özgürlüklerin ihlali, ilk olarak İslami yaşam pratiklerinin kısıtlanması ve İslami hayatın engellenmesine yönelik politikalarda görülmektedir. Doğu Türkistanlı Müslümanların namaz kılmaları, oruç tutmaları, Kur'an okumaları, Hacca gitmeleri, başörtüsü takmaları, sakal bırakmaları, dini bayramları kutlamaları ve dini gelenekleri sürdürmeleri çeşitli yöntemlerle engellenmektedir. Bu tür dini faaliyetler çeşitli yasaklar ve kısıtla-

malarla bastırılmakta, bireylerin dini özgürlükleri ciddi şekilde ihlal edilmektedir.

Dini sembollerin yok edilmesine yönelik politikalar da Doğu Türkistan'da dini özgürlüklerin ihlalinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Cami, türbe ve mezarlıkların tahrip edilmesi ve kapatılması, mimari yapılarının dönüştürülmesi ve camilerden dini sembollerin kaldırılması gibi uygulamalar, Çin devletinin Doğu Türkistanlıların dini kimliğini silme çabalarının bir parçasıdır. Ayrıca, camilerin devlet ve Parti propagandası için kullanılması, Doğu Türkistanlıların ibadet etme özgürlüğünü ciddi şekilde kısıtlamaktadır.

Bu ihlallerin bir diğer boyutu ise din eğitiminin tamamen devletin kontrol ve denetimi altında olmasıdır. Resmî olarak onaylanmış kurum ve kişiler dışında din eğitimi verilmesi yasaklanmıştır. Kur'an ve diğer dini

kitapların neredeyse hepsi yasaklanmış, sadece devlet onaylı versiyonlarına erişim izni verilmektedir. Çevrimiçi dini içeriklere, dini bilgiler ve öğretilerle ilgili web sitelerine erişim engellenmiştir. Dini bilgi aktarımını ve eğitimi tamamen engellemek amacıyla din adamlarını hedef alan uygulamalar yürütülmektedir. Çocukların din eğitimi alması veya ebeveynlerin çocuklara temel dini öğretileri aktarması yasaklanarak ebeveynlerin çocuklarının eğitimini seçme hakkı ihlal edilmektedir.

Ayrıca, Doğu Türkistanlıların etnik ve dini kimlikleri zorla asimilasyon politikaları ile hedef alınmaktadır. Çocuklara ateizm ve Han kültürü aşılanmakta, Müslümanlar domuz yetiştirmek, domuz eti ve alkol tüketmeye ve satmaya zorlanmaktadır. Düğün, cenaze ve Uygur kültürüne ait törenlerin içeriği değiştirilmektedir. ÇKP ve sosyalist ideolojilere bağlılık zorunlu kılınmakta, dini ve etnik

kimliklerin dışa vurulması, kültürel ve geleneksel etkinliklerin sürdürülmesi engellenmektedir. Bu uygulamalar, İslami inanç ve pratiklerin silinmesine yöneliktir.

Bunların yanı sıra, Çin devleti, Doğu Türkistanlıların dini yaşantısını takip etmek ve baskılamak için insan gücü ve teknolojik araçlara dayalı devasa bir gözetim sistemi kurmuştur. Doğu Türkistanlı ailelerin evlerine Han Çinlilerinin yerleştirilmesi, fiziksel kontrol noktalarının kurulması, sağlık taramaları, yüz tanıma teknolojisine sahip kameraların ve takip cihazlarının kullanılması yoluyla Doğu Türkistanlılar neredeyse kesintisiz olarak izlenmektedir. Doğu Türkistanlıların dini inançlarını özgürce yaşamalarını engellemek için camilerde sıkı bir gözetim sistemi uygulanmaktadır. Gözetim sistemi; grup toplantıları, toplu faaliyetler ve cemaat oluşturma gibi faaliyetleri tespit etmek ve katılımcıları cezalandırmak için kullanılmaktadır. Ülke içindeki hareketler sıkı bir şekilde kontrol edilirken, yurt dışı

Sürekli gözetim altında olmaları neticesinde Doğu Türkistanlıların dini inançlarını açıkça yaşama ve düşüncelerini açıkça ifade etme hakları ihlal edilmektedir.

şına seyahat büyük ölçüde engellenmektedir. Devlet tarafından sürekli gözetim altında olmaları neticesinde Doğu Türkistanlıların dini inançlarını açıkça yaşama ve düşüncelerini açıkça ifade etme hakları ihlal edilmektedir.

Son olarak, birçok Doğu Türkistanlı, toplama kamplarında ve cezaevlerinde adil yargılama olmaksızın tutulmaktadır. Doğu Türkistanlılar kimi zaman namaz kılmak, oruç tutmak veya yurt dışıyla bağlantı kurmak

gibi keyfi gerekçelerle kimi zaman ise herhangi bir suç isnat edilmeksizin "önleyici tedbir" olarak kamplarda tutulmaktadır. Kamplarda ve cezaevlerinde tutulan Doğu Türkistanlılar endokrinasyon, beyin yıkama, fiziksel ve psikolojik işkence ile dini inançlarından vazgeçmeye, ateizmi benimsemeye, ÇKP ve Xi Jinping'e bağlılık göstermeye zorlanmaktadır. Kamp ve cezaevlerindeki koşullar nedeniyle çok sayıda Doğu Türkistanlı'nın sağlık durumlarının zarar gördüğü ve hayatını kaybettiği bilinmektedir.

Çin hükümetinin Doğu Türkistan'da uyguladığı politikalar, bölge halkının dini özgürlüklerini ve temel insan haklarını ciddi şekilde ihlal etmektedir. İslami yaşam pratiklerinin kısıtlanması, dini sembollerin yok edilmesi, din eğitiminin engellenmesi, zorla asimilasyon ve yoğun gözetim ve takip sistemleri, bu ihlallerin başlıca örnekleridir. Bu durum, Doğu Türkistanlı Müslümanların günlük yaşamlarını derinden etkilemekte ve uluslararası insan hakları normlarına aykırı bir tablo ortaya koymaktadır.

SON NOTLAR

- 1 Ildikó Bellér-Hann, *Community Matters in Xinjiang: 1880-1949: Towards a Historical Anthropology of the Uyghur* (Leiden: Brill, 2008), 303.
- 2 Bellér-Hann, *Community Matters in Xinjiang*, 304.
- 3 Erkin Ekrem, "Doğu Türkistan'da Sufî Hocalar," *Erdem* 23 (Ocak 1996): 626. <https://doi.org/10.32704/erdem.1996.23.621>.
- 4 Konuralp Ercilasun, "Introduction: The Land, the People, and the Politics in a Historical Context," *The Uyghur Community: Diaspora, Identity and Geopolitics*, der. Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun ve Konuralp Ercilasun (New York: Palgrave Macmillan US, 2018), 9.
- 5 Bellér-Hann, "Community Matters in Xinjiang," 305.
- 6 Rukiye Turdush, *East Turkistan's Right to Sovereignty Decolonization and Beyond* (London: Lexington Books, 2023), xii.
- 7 Ercilasun, "Introduction," 10.
- 8 Michael Clarke, "China and the Uyghurs: The 'Palestinization' of Xinjiang," *Middle East Policy* 22, sy 3 (2015): 128, <https://doi.org/10.1111/mepo.12148>.
- 9 Pitman B. Potter, "Belief in Control: Regulation of Religion in China," *The China Quarterly*, sy 174 (2003): 335.
- 10 Stanley Toops, "Demographics and Development in Xinjiang after 1949," *Internal Conflicts* 1, Washington, D.C.: East West Center (2004): 1.
- 11 Potter, "Belief in Control," 315.
- 12 Merle Goldman, "Religion in Post-Mao China," *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 483, sy 1, (1 Ocak 1986): 149, <https://doi.org/10.1177/0002716286483001013>.
- 13 Ibid., 149.
- 14 Ildikó Bellér-Hann, "Uyghur Religion," *Handbook on Religion in China*, der. Stephan Feuchtwang, (UK: Edward Elgar Publishing, 2020), 375.
- 15 "Constitution of the People's Republic of China," erişim 29 Mart 2024, https://english.www.gov.cn/archive/lawsregulations/201911/20/content_WS5ed8856ec6d0b3f0e9499913.html.
- 16 "The Basic Viewpoint and Policy on the Religious Question During Our Country's Socialist Period, Document No. 19 (31 Mart 1982)." 2000. *Chinese Law & Government* 33 (2): 17-34. doi:10.2753/CLG0009-4609330217.
- 17 Richard Madsen, "Religious Policy in China," *Handbook on Religion in China*, der. Stephan Feuchtwang, (UK: Edward Elgar Publishing, 2020), 28.
- 18 Ibid., 31-33.
- 19 Bellér-Hann, "Uyghur Religion," 376.
- 20 Ibid., 382.
- 21 Ibid., 377.
- 22 Ibid.
- 23 Chiara Olivieri, "Religious Independence of Chinese Muslim East Turkestan 'Uyghur,'" *Understanding Religious Violence: Radicalism and Terrorism in Religion Explored via Six Case Studies*, der. James Dingley ve Marcello Mollica (Cham: Springer International Publishing, 2018), 40, https://doi.org/10.1007/978-3-030-00284-8_3.
- 24 Bellér-Hann, "Uyghur Religion", 378.
- 25 James A. Millward, "Sinicisation, the Tribute System and Dynasties: Three Concepts to Justify Colonialism and Attack non-Sinitic Diversity in the People's Republic of China" *IAI Papers*, (Roma: Istituto Affari Internazionali (IAI), 2023), 4.
- 26 Veena Ramachandran, "Secularism with Chinese Characteristics: Xi Jinping's Sinicization of Islam in Xinjiang", 26 Temmuz 2023, 22, [https://doi.org/10.6185/TJIA.V.202305_26\(3\).0001](https://doi.org/10.6185/TJIA.V.202305_26(3).0001).
- 27 "Sinicization," *Bitter Winter*, erişim 11 Haziran, 2024, <https://bitterwinter.org/Vocabulary/sinicization/>.
- 28 Naoko Eto, "Why Does the Xi Jinping Administration Advocate the 'Sinicization' of Religion?" *SPF China Observer*, The Sasakawa Peace Foundation, erişim 03 Nisan 2024, <https://www.spf.org/spf-china-observer/en/document-detail008.html>.
- 29 Benoît Vermander, "Sinicizing Religions, Sinicizing Religious Studies," *Religions* 10, sy 2 (Şubat 2019): 3, <https://doi.org/10.3390/rel10020137>.
- 30 Eto, "Sinicization of Religion."
- 31 State Council of the People's Republic of China, *Regulations on Religious Affairs*, (8 Ekim 2018), <https://www.sara.gov.cn/static/content/flfg/2018-10-08/1181540556363268098.html>.
- 32 "Measures for the Administration of Religious Groups," *China Law Translate*, 02 Ocak 2020, <https://www.chinalawtranslate.com/measures-for-the-administration-of-religious-groups/>.
- 33 "Measures on the Management of Religious Professionals," *China Law Translate*, 18 Kasım 2020, <https://www.chinalawtranslate.com/religious-professionals-draft/>.
- 34 "Measures on the Administration of Internet Religious Information Services", *China Law Translate*, 20 Aralık 2021, <https://www.chinalawtranslate.com/internet-religious-information/>.
- 35 *Regulations on Religious Affairs*, Article 4.
- 36 Vermander, "Sinicizing Religions," 4.
- 37 Ramachandran, "Secularism," 43.
- 38 "Five-Year Planning Outline for Persisting in the Sinification of Islam (2018-2022), *China Law Translate*, 31 Mayıs 2019, <https://www.chinalawtranslate.com/islamsinificationplan/>.
- 39 Center for Uyghur Studies (CUS), *Islamophobia in China and Attitudes of Muslim Countries*, Washington, D.C, Nisan 2023, 15, ISBN: 978-1-959397-14-4.
- 40 Nawroos Shibli, "Political Geographies of Islamophobia: Chinese Ethno-Religious Racism and Structural Violence in East Turkestan", *Islamophobia Studies Journal* 6, sy 2 (2021): 152, <https://doi.org/10.13169/islastudj.6.2.0150>.
- 41 Ibid.
- 42 CUS, *Islamophobia in China*, 12.
- 43 Fernando Bravo López, "Towards a definition of Islamophobia: approximations of the early twentieth century", *Ethnic and Racial Studies* 34, sy 4 (01 Nisan 2011): 569, <https://doi.org/10.1080/01419870.2010.528440>.
- 44 Khaled A. Beydoun, "Islamophobia: Toward a Legal Definition and Framework," *CLR Forum*, 116 *Columbia Law Review*, erişim 01 Nisan 2024, <https://columbialawreview.org/content/islamophobia-toward-a-legal-definition-and-framework/>. Islamophobia has emerged as a term of common popular and political parlance. It saturates media headlines and newsprint, is pervasive on the pages of scholarship, is frequently uttered from the mouths of politicians and pundits, and is an emerging focus of legal conferences and symposia. The [...]" , "container-title": "Columbia Law Review", "language": "en", "title": "ISLAMOPHOBIA: TOWARD A LEGAL DEFINITION AND FRAMEWORK", "title-short": "ISLAMOPHOBIA", "URL": "https://columbialawreview.org/content/islamophobia-toward-a-legal-definition-and-framework/", "author": [{"family": "Beydoun", "given": "Khaled A."}], "accessed": {"date-parts": [{"2024", "4", "1"}]}, "locator": "111", "label": "page"}, "schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}
- 45 Khaled A. Beydoun, *The New Crusades: Islamophobia and the Global War on Muslims*, (Oakland, California: University of California Press, 2023), 154-55.
- 46 Bozhen Zhang, "An Analysis of China's Muslim-Related Policies from the Perspectives of Ethnic Heterogeneity, Sinicization and 'Anxiety Management'," *Islamophobia Studies Journal* 7, sy 1 (2022): 54.
- 47 Pablo A. Rodríguez-Merino, "Old 'counter-revolution', new 'terrorism': historicizing the framing of violence in Xinjiang by the Chinese state," *Central Asian Survey* 38, sy 1 (2018): 27. doi:10.1080/02634937.2018.1496066.
- 48 *Freedom of Religious Belief in Xinjiang*, The State Council Information Office of the People's Republic of China (Beijing, 2016), http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2016/06/02/content_281475363031504.htm.
- 49 Rodríguez-Merino, "Old counter-revolution", 27.

- 50 Kilic Bugra Kanat, "War on Terror as a Diversionary Strategy: Personifying Minorities as Terrorists in the People's Republic of China," *Journal of Muslim Minority Affairs* 32, sy 4 (Aralık 2012): 510, <https://doi.org/10.1080/13602004.2012.746179>.
- 51 Sean R. Roberts, "The Biopolitics of China's 'War on Terror' and the Exclusion of the Uyghurs," *Critical Asian Studies* 50, sy 2 (2018): 234, <https://doi.org/doi:10.1080/14672715.2018.1454111>.
- 52 Joanne Finley, "Securitization, insecurity and conflict in contemporary Xinjiang: has PRC counter-terrorism evolved into state terror?" *Central Asian Survey* 38, sy 1 (02 Ocak 2019): 11, <https://doi.org/10.1080/02634937.2019.1586348>.
- 53 Ibid., 14.
- 54 Rushan Abbas, "The Rise of Global Islamophobia and the Uyghur Genocide," *Brown Journal of World Affairs* 28, sy 1 (2021): 8.
- 55 İşletmelerin, bireylerin ve devlet kurumlarının güvenilirliğini gözlemlemek ve değerlendirmek amacıyla kullanılan bir kredi puanlama sistemi.
- 56 Abbas, "Global Islamophobia," 8.
- 57 Ibid., 1.
- 58 Finley, "Securitization," 2.
- 59 Roberts, "The Biopolitics of China," 234.
- 60 Jen Kirby, "Concentration Camps and Forced Labor: China's Repression of the Uighurs, Explained" *Vox*, 28 Temmuz 2020, <https://www.vox.com/2020/7/28/21333345/uighurs-china-internment-camps-forced-labor-xinjiang>.
- 61 Timothy Grose, "Once Their Mental State Is Healthy, They Will Be Able to Live Happily in Society," *ChinaFile*, 02 Ağustos 2019, <https://www.chinafile.com/reporting-opinion/viewpoint/once-their-mental-state-healthy-they-will-be-able-live-happily-society.disease,or-even-cancer-to-Western-politicians.While-the-United-States-led-War-on-Terror-and-subsequent-global-anxieties-over-Islam-have-undeniably-emboldened-the-C.C.P.to-act-with-impudence-toward-Turkic-Muslim-populations,we-must-also-recognize-a-history-of-C.C.P.attempts-to-pathologize-any-culture-that-poses-a-political-threat.>, "container-title": "ChinaFile", "language": "en", "note": "section: Viewpoint", "title": "Once Their Mental State Is Healthy, They Will Be Able to Live Happily in Society", "URL": "https://www.chinafile.com/reporting-opinion/viewpoint/once-their-mental-state-healthy-they-will-be-able-live-happily-society", "accessed": {"date-parts": [{"2024", 4, 19}]}, "issued": {"date-parts": [{"2019", 8, 2]}]}, "schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}]
- 62 "Top official from China's Xinjiang says Sinicisation of Islam inevitable," *Reuters*, erişim 19 Nisan 2024, <https://www.reuters.com/world/china/top-official-chinas-xinjiang-says-sinicisation-islam-inevitable-2024-03-07/>.
- 63 Ying Miao, "Sinicisation vs. Arabisation: Online Narratives of Islamophobia in China," *Journal of Contemporary China* 29, sy 125 (18 Aralık 2019): 749, <https://doi.org/10.1080/10670564.2019.1704995>.
- 64 Finley, "Securitization", 12.
- 65 "Xinjiang Uyghur Autonomous Region Religious Affairs Regulations," *China Law Translate*, 05 Ocak 2024, <https://www.chinalawtranslate.com/xj-religious-affairs/>.
- 66 Human Rights Watch, *Break Their Lineage, Break Their Roots: China's Crimes against Humanity Targeting Uyghurs and Other Turkic Muslims*, (USA, 19 Nisan 2021), <https://www.hrw.org/report/2021/04/19/break-their-lineage-break-their-roots/chinas-crimes-against-humanity-targeting>.
- 67 China Law, "Religious Affairs Regulations."
- 68 "Xinjiang Uyghur Autonomous Region Regulation on De-Extremification," *China Law Translate*, 30 Mart 2017, <https://www.chinalawtranslate.com/xinjiang-uyghur-autonomous-region-regulation-on-de-extremification/>.
- 69 Amnesty International, *China: Draconian repression of Muslims in Xinjiang amounts to crimes against humanity*, 10 Haziran 2021, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/06/china-draconian-repression-of-muslims-in-xinjiang-amounts-to-crimes-against-humanity/>.
- 70 Li Zaili, "Generalization of Halal Treated as Extremism," *Bitter Winter*, 13 Ağustos 2018, <https://bitterwinter.org/government-treats-generalization-of-halal-as-extremism/>.
- 71 "China Targets Halal Products In Fight Against 'Extremism'," *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 11 Ekim 2018, <https://en.radiofarda.com/a/china-cracks-down-on-halal-products-as-part-of-fight-against-extremism-/29537417.html>.
- 72 China Law, "De-Extremification."
- 73 "Identifying Religious Extremism," *Xinjiang Documentation Project*, erişim 03 Mayıs 2024, <https://xinjiang.sppga.ubc.ca/chinese-sources/online-sources/identifying-religious-extremism/>.
- 74 Zaili, "Generalization of Halal."
- 75 China Law, "Religious Affairs Regulations."
- 76 Xinjiang Documentation Project, "Identifying Religious Extremism."
- 77 Henryk Szadziewski ve Greg Fay, *Sacred Right Defiled: China's Iron-Fisted Repression of Uyghur Religious Freedom*, (Washington, DC: Uyghur Human Rights Project, 2013), 35.
- 78 "Xinjiang Authorities Confiscate 'Extremist' Qurans From Uyghur Muslims," *Radio Free Asia*, 25 Mayıs 2017, <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/qurans-05252017142212.html>.
- 79 Timothy Grose, "How the CCP Took over the Most Sacred of Uighur Rituals," *ChinaFile*, 09 Aralık 2020, <https://www.chinafile.com/reporting-opinion/viewpoint/how-ccp-took-over-most-sacred-of-uighur-rituals>.
- 80 Asim Kashgarian, "Uighur Couple, Official's Article Confirm China's Ban on Islamic Marriage Vow," *Voice of America*, 01 Ekim 2020, https://www.voanews.com/a/east-asia-pacific_voa-news-china_uighur-couple-officials-article-confirm-chinas-ban-islamic/6196641.html.
- 81 Human Rights Watch, *Devastating Blows: Religious Repression of Uighurs in Xinjiang*, 11 Nisan 2005, <https://www.hrw.org/report/2005/04/11/devastating-blows/religious-repression-uighurs-xinjiang>.
- 82 Xinjiang Documentation Project, "Identifying Religious Extremism."
- 83 Gerry Shih, "Muslims Forced to Drink Alcohol and Eat Pork in China's 'Re-Education' Camps, Former Inmate Claims, The Independent, 19 Mayıs 2018, <https://www.independent.co.uk/news/world/asia/china-re-education-muslims-ramadan-xinjiang-eat-pork-alcohol-communist-xi-jinping-a8357966.html>.
- 84 Nathan Ruser, *Cultural Erasure: Tracing the destruction of Uyghur and Islamic spaces in Xinjiang*, (ASPI, 2020), 36.
- 85 Bahram K. Sintash, *Demolishing Faith: The Destruction and Desecration of Uyghur Mosques and Shrines*, (Uyghurism ve UHRP, 2019).
- 86 "Chinese Government Demolishes Mosques in Xinjiang," *Bitter Winter*, 20 Haziran 2018, <https://bitterwinter.org/chinese-government-demolishes-mosques-in-xinjiang/>.
- 87 "How China Is Tearing down Islam," *Financial Times*, 27 Kasım 2023, <https://ig.ft.com/china-mosques/>.
- 88 China Law, "Five-Year Planning."
- 89 Hu Zimo, "The New Chinese Measures for Religious Activity Venues Come into Force on September 1: The Full Text," *Bitter Winter*, 8 Temmuz 2023, <https://bitterwinter.org/the-new-chinese-measures-for-religious-activity-venues-come-into-force-on-september-1-the-full-text/>
- 90 "China's 'sinicisation' Plan Does Away with Mosque Domes, Islamic Theology," *Al-Mashareq*, 1 Ekim 2021, https://almashareq.com/en_GB/articles/cnmi_am/features/2021/10/01/feature-01.and-replacing-the-adhan-with-the-national-anthem.Imams-and-worshippers-say-they-are-powerless-to-resist., "container-title": "Al-Mashareq", "language": "en_GB", "title": "China's 'sinicisation' plan does away with mosque domes, Islamic theology", "URL": "https://almashareq.com/en_GB/articles/cnmi_am/features/2021/10/01/feature-01", "author": [{"family": "Al-Mashareq", "given": "By"}], "accessed": {"date-parts": [{"2024", 4, 24}]}, "schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}]

- 91 “关于开展“四进”清真寺活动的倡议书, Proposal on launching the “Four-in-One” Mosque Activities,” China Islamic Association, 19 Mayıs 2018, <http://www.chinainislam.net.cn/cms/news/ujjiaoredian/201805/19-11988.html>.
- 92 Ruser, “Cultural Erasure,” 4.
- 93 Helen-Ann Smith, “China’s Tightening Grip on Islam Revealed,” Sky News, erişim 04 Haziran 2024, <https://news.sky.com/story/chinas-tightening-grip-on-islam-revealed-13088966>.
- 94 Amy Hawkins, “China Closing Hundreds of Mosques in Northern Regions, Rights Group Says,” The Guardian, 21 Kasım 2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/nov/21/china-closing-hundreds-of-mosques-in-northern-regions-rights-group-says>.
- 95 Kelly Ng, “China: Human Rights Watch accuses Beijing of closing and destroying mosques,” BBC News, 22 Kasım 2023, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-67483202>.
- 96 Hawkins, “China Closing Hundreds of Mosques.”
- 97 Human Rights Watch, “Devastating Blows,” 58.
- 98 Congressional-Executive Commission on China, Draft Regulation in Xinjiang Could Strengthen Legal Prohibitions Over Children’s Freedom of Religion, 30 Haziran 2009, <https://www.cecc.gov/publications/commission-analysis/draft-regulation-in-xinjiang-could-strengthen-legal-prohibitions>.
- 99 “China’s New Law Targets Muslim Children For ‘Correction’,” Radio Free Asia, 21 Ekim 2016, <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/chinas-new-law-targets-muslim-children-for-correction-10212016123917.html>.
- 100 “China Targets Parents in Religion Rules for Xinjiang,” Al Jazeera, 12 Ekim 2016 <https://www.aljazeera.com/news/2016/10/12/china-targets-parents-with-religion-rules-in-xinjiang>.
- 101 “China Targets Parents in New Religion Rules for Xinjiang,” Reuters, 12 Ekim 2016, <https://www.reuters.com/article/idUSKCN12C0A7/>.
- 102 Peter Irwin, Islam Dispossessed: China’s Persecution of Uyghur Imams and Religious Figures, (Washington, DC: Uyghur Human Rights Project & Justice for All, 2021), 49.
- 103 Ibid., 47.
- 104 Ibid., 57.
- 105 ““坚持我国伊斯兰教中国化方向” 专题培训班在中央社会主义学院举办, The special training course on ‘Adhering to the direction of Sinicization of Islam in my country’ was held at the Central Academy of Socialism,” China Islamic Association, 22 Nisan 2024, <http://www.chinainislam.net.cn/cms/news/xhwx/202404/22-15968.html>.
- 106 “Regulations on Religious Affairs,” Article 41.
- 107 Congressional-Executive Commission on China, “Regulations on Religious Affairs (Chinese and English Text), 9 Şubat 2011, <https://www.cecc.gov/resources/legal-provisions/regulations-on-religious-affairs>.
- 108 “الجمعية الإسلامية الصينية تشيد بدور الأزهر في تدريب الأئمة الصينيين”, بوابة الأهرام, The Chinese Islamic Association praises Al-Azhar’s role in training Chinese imams,” Al-Ahram Daily, 23 Eylül 2019, <https://gate.ahram.org.eg/News/2285349.aspx>.
- 109 “Iranian chanters were invited to Qinghai and Beijing to exchange chants,” China Islamic Association, 28 Mart 2024, <http://www.chinainislam.net.cn/cms/news/xhwx/202403/28-15941.html>; “Chairman Yang Faming was invited to attend the Ramadan lecture by King Hassan of Morocco,” China Islamic Association, 8 Nisan 2024, <http://www.chinainislam.net.cn/cms/news/xhwx/202404/08-15952.html>; “Chairman Yang Faming meets with the visiting delegation of the Malaysian Chinese Muslim Association,” China Islamic Association, 23 Nisan 2024, <http://www.chinainislam.net.cn/cms/news/xhwx/202404/23-15970.html>; “President Yang Faming meets with the delegation of Mohammed bin Zayed University for Humanities and Social Sciences in the United Arab Emirates,” China Islamic Association, 22 Nisan 2024, <http://www.chinainislam.net.cn/cms/news/xhwx/202404/22-15963.html>.
- 110 Aaron Rhodes ve Marco Respinti, “Betrayal of China’s Muslims Undermines the Organization of Islamic Cooperation’s Credibility,” The Diplomat, 7 Eylül 2023, <https://thediplomat.com/2023/09/betrayal-of-chinas-muslims-undermines-the-organization-of-islamic-cooperations-credibility/>.
- 111 Irwin, “Islam Dispossessed,” 42.
- 112 Ibid., 12.
- 113 Ibid., 27.
- 114 Ke Lin, “China Tightens Restrictions during Ramadan,” Voice of America, 02 Nisan 2024, <https://www.voanews.com/a/china-tightens-restrictions-during-ramadan-/7554025.html>.
- 115 Ayse Betul Aytekin, “‘Eating Suhoor in the Dark’: Ramadan for Uighurs, a Month of Struggle,” TRT World, erişim 01 Mayıs 2024, <https://www.trtworld.com/magazine/eating-suhoor-in-the-dark-ramadan-for-uyghurs-a-month-of-struggle-17370980>.
- 116 “Ramadan in China: Uighur Journalists Say Even Fasting Can Land People in Internment Camps”, CBC Radio, 11 Mayıs 2019, <https://www.cbc.ca/radio/day6/gig-economy-workers-unite-trump-s-billion-dollar-con-hatari-vs-eurovision-ramadan-in-xinjiang-and-more-1.5126682/ramadan-in-china-uyghur-journalists-say-even-fasting-can-land-people-in-internment-camps-1.5126701>.
- 117 Yuan Wei, “China’s Muslims Forced to Eat Pork During Ramadan,” Bitter Winter, 15 Mayıs 2020, https://bitterwinter.org/chinas-muslims-forced-to-eat-pork-during-ramadan/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw0MexBhD3ARIsAEI3WHK_W27HHj-HjdOD1lt8JlHmFLX41cUnPg0R80-2VIG35HuwQY6yo0laAtfoEALw_wcB.
- 118 Shohret Hoshur, “Most Uyghurs banned from praying on Islamic holiday, even in their homes,” Radio Free Asia, 27 Nisan 2023, <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/praying-ban-04272023170440.html>.
- 119 Darren Byler, “Imagining Re-Engineered Muslims in Northwest China,” Milestones, 20 Nisan 2017, <https://www.milestonesjournal.net/photo-essays/2017/4/20/imagining-re-engineered-muslims-in-northwest-china>
- 120 Szadziwski ve Fay, “Sacred Right Defiled,” 42.
- 121 Wei, “China’s Muslims Forced to Eat Pork.”
- 122 Ted Regencia, “Uighurs Forced to Eat Pork as China Expands Xinjiang Pig Farms,” Al Jazeera, 4 Aralık 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/12/4/holduighurs-forced-to-eat-pork-as-hog-farming-in-xinjiang-expands>.
- 123 Gerry Groot, “Internment and Indoctrination - Xi’s ‘New Era’ in Xinjiang,” The China Story, 2018, <https://www.thechinastory.org/yearbooks/yearbook-2018-power/chapter-4-internment-and-indoctrination-xis-new-era-in-xinjiang/>.
- 124 Regencia, “Uighurs Forced to Eat Pork.”
- 125 Byler, “Imagining Re-Engineered Muslims.”
- 126 Ruth Ingram, “Uighur Women Violated and Repressed by Xinjiang’s Draconian Policies,” The New Arab, 8 Nisan 2021, <https://www.newarab.com/features/uyghur-women-violated-and-repressed-xinjiangs-draconian-policies>.
- 127 Feyza Pınar Yaşar, Kadın Raporu 2023, (İstanbul: Doğu Türkistan İnsan Hakları İzleme Derneği (ETHR), 2023), 16.
- 128 “Uyghur Village Cadre Dismissed For Holding Islamic Wedding Vows at Home,” Radio Free Asia, 18 Nisan 2017, <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/weddings-04182017171857.html>.
- 129 Byler, “Imagining Re-Engineered Muslims.”
- 130 “Xinjiang Authorities Use ‘Burial Management Centers’ to Subvert Uyghur Funeral Traditions,” Radio Free Asia, 19 Nisan 2018, <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/burials-04192018141100.html>.
- 131 Ibid.
- 132 James Leibold, “Surveillance in China’s Xinjiang Region: Ethnic Sorting, Coercion, and Inducement”, Journal of Contemporary China 29, sy 121 [02 Ocak 2020]: 46, <https://doi.org/10.1080/10670564.2019.1621529>.
- 133 Paul Crespo, “China’s High-Tech Surveillance State: A ‘Digital Despotism’,” Bitter Winter, 12 Mart 2019, https://bitterwinter.org/chinas-high-tech-surveillance-state-a-digital-despotism/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwouexBhAuEiwAtW_ZxyolxpgESRmmYQe9JpimpxkA-oBHjPrwhtXmc675wFqxZuMo2pWNWxoCsg4QAvD_BwE.
- 134 Umang Sharma, “Big Brother is watching: China has one surveillance camera for every 2 citizens,” Firstpost, 30 Mart 2023, <https://www.firstpost.com/world/big-brother-is-watching->

- china-has-one-surveillance-camera-for-every-2-citizens-12380062.html
- 135 Nicholas Loubere ve Stefan Brehm, "The Global Age of the Algorithm: Social Credit, Xinjiang, and the Financialisation of Governance in China," *Xinjiang Year Zero*, der. Darren Byler, Ivan Franceschini, ve Nicholas Loubere, (Australia: ANU Press, 2022), 176, <https://doi.org/10.22459/XYZ.2021.13>.
- 136 Minxin Pei, *The Sentinel State: Surveillance and the Survival of Dictatorship in China* (Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press, 2024), 2.
- 137 Leibold, "Surveillance in China's Xinjiang Region," 50.
- 138 James Millward ve Dahlia Peterson, *China's System of Oppression in Xinjiang: How It Developed and How to Curb It*, (Center for Security and Emerging Technology, 2020), 5, <https://doi.org/10.51593/20200017>.
- 139 Vicky Xiuzhong Xu, James Leibold ve Daria Impiombato, *The Architecture of Repression: Unpacking Xinjiang's governance*, (The Australian Strategic Policy Institute, 2021), 20 <http://www.aspi.org.au/report/architecture-repression>.
- 140 Ibid., 19.
- 141 "China: Visiting Officials Occupy Homes in Muslim Region," *Human Rights Watch*, 13 Mayıs 2018, <https://www.hrw.org/news/2018/05/14/china-visiting-officials-occupy-homes-muslim-region>.
- 142 Darren Byler, "Violent Paternalism: On the Banality of Uyghur Unfreedom," *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, 15 Aralık 2018, <https://apjff.org/2018/24/byler>.
- 143 Yael Grauer, "Millions of Leaked Police Files Detail Suffocating Surveillance of China's Uyghur Minority," *The Intercept*, 29 Ocak 2021, <https://theintercept.com/2021/01/29/china-uyghur-muslim-surveillance-police/>.
- 144 Chris Meserole, "Technological surveillance of religion in China," *Brookings*, 22 Temmuz 2020, <https://www.brookings.edu/articles/technological-surveillance-of-religion-in-china/>.
- 145 "China: How Mass Surveillance Works in Xinjiang," *Human Rights Watch*, 02 Mayıs 2019, <https://www.hrw.org/video-photos/interactive/2019/05/02/china-how-mass-surveillance-works-xinjiang>.
- 146 "China's Algorithms of Repression: Reverse Engineering a Xinjiang Police Mass Surveillance App," *Human Rights Watch*, 1 Mayıs 2019, <https://www.hrw.org/report/2019/05/01/chinas-algorithms-repression/reverse-engineering-xinjiang-police-mass>.
- 147 Grauer, "Millions of Leaked Police Files."
- 148 Crespo, "China's High-Tech Surveillance State."
- 149 Leibold, "Surveillance in China's Xinjiang Region."
- 150 "China: Minority Region Collects DNA from Millions," *Human Rights Watch*, 13 Aralık 2017, <https://www.hrw.org/news/2017/12/13/china-minority-region-collects-dna-millions>.
- 151 Grauer, "Millions of Leaked Police Files."
- 152 "Document 24- DocumentCloud," <https://www.documentcloud.org/documents/20466261-document-24>.
- 153 Meserole, "Technological surveillance of religion."
- 154 Darren Byler, "China's Government Has Ordered a Million Citizens to Occupy Uighur Homes. Here's What They Think They're Doing," *ChinaFile*, 24 Ekim 2018, <https://www.chinafile.com/reporting-opinion/postcard/million-citizens-occupy-uighur-homes-xinjiang>.
- 155 Ibid.
- 156 Human Rights Watch, *Eradicating Ideological Viruses: China's Campaign of Repression Against Xinjiang's Muslims*, (USA: Human Rights Watch, 2018), 65 <https://www.hrw.org/report/2018/09/10/eradicating-ideological-viruses/chinas-campaign-repression-against-xinjiangs>.
- 157 Xu, Leibold ve Impiombato, "The Architecture of Repression," 45.
- 158 "China Orders Residents of Xinjiang To Attend Weekly Flag-Raising Ceremonies," *Radio Free Asia*, 21 Kasım 2016, <https://www.rfa.org/english/news/china/uyghur-controls-11212016124026.html>.
- 159 Xi Jinping, "思政课是落实立德树人根本任务的关键课程, Ideological and political courses are key courses for implementing the fundamental task of cultivating morality and educating people," 31 Ağustos 2020, http://www.qstheory.cn/dukan/qs/2020-08/31/c_1126430247.htm.
- 160 The Publicity Department of the CPC Central Committee and the Ministry of Education, "Issuance of the Implementation Plan for the Reform and Innovation of Ideological and Political Theory Courses in Schools in the New Era," 22 Aralık 2020, http://www.moe.gov.cn/srcsite/A26/jcj_kjcjgh/202012/t20201231_508361.html.
- 161 "新疆出台法规：禁止家长诱导、强迫孩子参加宗教 - 中国, Xinjiang issues regulations prohibiting parents from inducing or forcing their children to participate in religious activities," *YIBADA*, 12 Ekim 2016 17 Mayıs 2024, <https://news.yibada.com/article--170704-1-1.html>.
- 162 Khaled A. Beydoun, "For China, Islam Is a 'Mental Illness' That Needs to Be 'Cured'," *Al Jazeera*, 28 Kasım 2018, <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/11/28/for-china-islam-is-a-mental-illness-that-needs-to-be-cured>.
- 163 Julie Millsap, *Educational Policies of the PRC and Uyghur Genocide*, (Campaign for Uyghurs, 2021), 30, <https://uyghurtribunal.com/wp-content/uploads/2021/09/Julie-Millsap.pdf>.
- 164 "What Is Laogai?" *Laogai Research Foundation*, erişim 30 Mayıs 2024, <https://laogairesearch.org/museum/what-is-laogai/>.
- 165 Tim Brinkhof, "Life inside a Reeducation Camp in Mao Zedong's China," *Big Think*, 19 Eylül 2022, <https://bigthink.com/the-past/reeducation-gulag-china-zedong/>.
- 166 Information Office of the State Council of the People's Republic of China, "Vocational Skills Education and Training in Xinjiang," 16 Ağustos 2019, https://web.archive.org/web/20190924162358/http://www.gov.cn/zhengce/2019-08/16/content_5421633.htm.
- 167 Lily Kuo, "'Show No Mercy': Leaked Documents Reveal Details of China's Xinjiang Detentions," *The Guardian*, 17 Kasım 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/nov/17/show-no-mercy-leaked-documents-reveal-details-of-chinas-mass-xinjiang-detentions>.
- 168 Lindsay Maizland, "China's Repression of Uyghurs in Xinjiang," *Council on Foreign Relations*, 22 Eylül 2022, <https://www.cfr.org/backgrounder/china-xinjiang-uyghurs-muslims-repression-genocide-human-rights>.
- 169 Simon Denyer, "Former Inmates of China's Muslim 'Reeducation' Camps Tell of Brainwashing, Torture", *Washington Post*, 17 Mayıs 2018, https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/former-inmates-of-chinas-muslim-re-education-camps-tell-of-brainwashing-torture/2018/05/16/32b330e8-5850-11e8-8b92-45fdd7aaef3c_story.html.
- 170 Amnesty International, *Like we were enemies in a war: China's Mass Internment, Torture, Persecution of Muslims in Xinjiang*, (Londra: Amnesty International, 2021), 9, <https://xinjiang.amnesty.org/>.
- 171 Alexandra Ma, "What It's like inside the Internment Camps China Uses to Oppress Its Muslim Minority, According to People Who've Been There," *Business Insider*, 1 Eylül 2018, <https://www.businessinsider.com/life-inside-china-internment-camps-for-uyghur-minority-in-xinjiang-bbc-report-2018-8>.
- 172 Denyer, "Former Inmates."
- 173 Ibid.
- 174 The State Council of the People's Republic of China, "FM: China contributes to global anti-terror cause with deradicalization efforts in Xinjiang," 9 Ocak 2020, https://english.www.gov.cn/statecouncil/wangyi/202001/09/content_WS5e1663adc6d0cee5d284b638.html.
- 175 David Brophy, "Good and Bad Muslims in Xinjiang." *Made in China Journal*, 09 Temmuz 2019, <https://madeinchinajournal.com/2019/07/09/good-and-bad-muslims-in-xinjiang/>.
- 176 China Law Translate, "Xinjiang Notice of Strike-Hard Campaign on Terrorism," 26 Mayıs 2014,

- <https://www.chinalawtranslate.com/xinjiang-notice-of-strike-hard-campai/>.
- 177 China Law, "De-Extremification."
- 178 "China Urged to End Mass Xinjiang Detentions by Countries at UN," BBC News, 10 Temmuz 2019, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-48935356>.
- 179 Marco [R-FL Sen. Rubio, "S.3744 - 116th Congress (2019-2020): Uyghur Human Rights Policy Act of 2020," legislation, 17 Haziran 2020, <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/3744>.
- 180 "Çin Ankara Büyükelçiliği Sözcüsü'nün ABD Temsilciler Meclisi'nin Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi ile İlgili Yasa Tasarısını Kabul Etmesine Dair Soruya Verdiği Cevap," Çin Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği, 5 Aralık 2019, http://tr.china-embassy.gov.cn/tur/xwtd/201912/t20191210_9617213.htm.
- 181 Helen Davidson, "World Is Legally Obligated to Pressure China on Uighurs, Leading Lawyers Say," The Guardian, 22 Temmuz 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/jul/22/world-is-legally-obliged-to-pressure-china-on-uighurs-leading-lawyers-say>.
- 182 "Countries Calling Out China's 'Genocide' Of Uyghurs," AFP-Agence France Presse, 20 Ocak 2022, <https://www.barrons.com/news/countries-calling-out-china-s-genocide-of-uyghurs-01642695307>.
- 183 Asim Kashgarian, "How World Responded to China's Human Rights Record in Xinjiang in 2022," Voice of America, 31 Aralık 2022, <https://www.voanews.com/a/how-world-responded-to-china-s-human-rights-record-in-xinjiang-in-2022-/6879682.html>.
- 184 Uyghur Tribunal Judgment, 9 Aralık 2021, https://uyghurtribunal.com/wp-content/uploads/2023/03/UT_Judgment_E-PDF_activelinks_20Feb2023_FINAL.pdf.
- 185 "About," Uyghur Tribunal, erişim 30 Mayıs 2024, <https://uyghurtribunal.com/abouttribunal/>.
- 186 Edith M. Lederer, "43 Countries Criticize China at UN for Repression of Uyghurs," AP News, 21 Ekim 2021, <https://apnews.com/article/religion-china-race-and-ethnicity-united-nations-c5dfb489b566260f8c50ff6124d0e175>.
- 187 Ayşe Kurban ve İrfan Tatlı, Doğu Türkistan'daki Hak İhlalleri ve BM'nin Uygur Raporunun Değerlendirilmesi, (İstanbul: İHH/İNSAMER, 12 Aralık 2022), <http://www.insamer.com/tr/dogu-turkistandaki-hak-ihlalleri-ve-bmnin-uygur-raporunun-degerlendirilmesi.html>. Kazak, Kırgız, Özbek ve Tacik gibi Orta Asya halklarının anavatanıdır. Tarih boyunca kadim bir Türk toprağı olan bu coğrafyada bugün modern dünyadaki en ağır insan hakları ihlalleri resmî politika olarak uygulanmakta ve bu ihlaller her geçen gün artarak devam etmektedir. Çin'in tarihsel olarak Doğu Türkistan olarak bilinen Sincan (Xinjiang
- 188 "Uighurs: Western Countries Sanction China over Rights Abuses," BBC News, 22 Mart 2021, <https://www.bbc.com/news/world-europe-56487162>.
- 189 "Human Rights Violations in Xinjiang: Joint Statement at the UN Third Committee," GOV.UK, 18 Ekim 2023, <https://www.gov.uk/government/speeches/joint-statement-on-human-rights-violations-in-xinjiang-at-the-un-third-committee>.
- 190 Article 18 of Universal Declaration of Human Rights, erişim 20 Haziran 2024, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- 191 Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin uluslararası Sözleşme, erişim 20 Haziran 2024, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaralliskinSozlesme.pdf>

ETHR

DOĞU TÜRKİSTAN İNSAN HAKLARI İZLEME DERNEĞİ

شەرقىي تۈركىستان ئىنسان ھەقلىرى كۆزىتىش جەمئىيىتى

EAST TURKISTAN HUMAN RIGHTS WATCH ASSOCIATION

مرصد تركستان الشرقية لحقوق الإنسان

Doğu Türkistan, tarih boyunca zengin kültürel ve dini çeşitliliğe sahip bir bölge olmuştur. Ancak son yıllarda, Uygur Türkleri ve diğer Müslüman azınlıklar, Çin hükümetinin uyguladığı ağır dini baskılar ve etnik ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadır. 'Aşırılık ve terörle mücadele' bahanesiyle uygulanan bu politikalar, camilerin yıkılması, dini eğitimlerin yasaklanması ve Kur'an-ı Kerim gibi kutsal kitapların toplatılması gibi yöntemlerle Müslüman toplulukların dini kimliklerini ve kültürel miraslarını yok etme girişimi olarak değerlendirilmektedir.

Rapor, Doğu Türkistan'daki mevcut durumu detaylı bir şekilde analiz ederek, uluslararası toplumun bu konudaki farkındalığını artırmayı ve bölgede yaşanan insan hakları ihlallerine karşı daha güçlü bir duruş sergilenmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

/ethrw

/ethrworg

/ethrworg

info@ethrw.org

Karagümrük Mah. Sarmaşık Sokak.No: 43/1. Fatih / İstanbul

(0212) 524 69 99